

CENTAR ZA
DEMOKRATSKU
TRANZICIJU

Kingdom of the Netherlands

ANALIZA NACIONALNIH STRUKTURA ZA PREGOVARANJE SA EVROPSKOM UNIJOM

C E N T A R Z A
D E M O K R A T S K U
T R A N Z I C I J U

Analiza nacionalnih struktura za pregovaranje sa Evropskom unijom

Projekat je finansiran od strane:

Kingdom of the Netherlands

Podgorica, novembar 2011. godine

NAZIV PUBLIKACIJE

Analiza nacionalnih struktura za pregovaranje sa Evropskom unijom

IZDAVAČ

Centar za demokratsku tranziciju (CDT)
VII Omladinske bb,
81000 Podgorica, Crna Gora
Tel: +382 20 207 070, 207 071
Tel/fax: +382 20 207 072
E-mail: cdtmn@t-com.me
www.cdtmn.org

ZA IZDAVAČA

Dragan Koprivica

AUTORKA PUBLIKACIJE

Biljana Jovanović

KONSULTANT NA ISTRAŽIVANJU

Dr Martin Brusis

ISTRAŽIVAČI

Vanja Čabarkapa, Ivan Perović i Biljana Jovanović

PREPRESS I GRAFIČKI DIZAJN

Blažo Crvenica i Bojan Tešić

ŠTAMPA

AP Print, Podgorica

TIRAŽ

200 primjeraka

SADRŽAJ

UVOD	4
1. CRNA GORA I EVROPSKA UNIJA	6
1.1. Kratak pregled važnih događaja	6
1.2. Pristupni pregovori	7
2. KOMPARATIVNA ANALIZA NACIONALNIH PREGOVARAČKIH STRUKTURA	8
2.1. Koordinacija politika	8
2.1.2. Tijelo nadležno za koordinaciju politike – analiza po zemljama	9
2.2. Pregovarački tim	18
2.3. Pregovaračke pozicije	22
2.4. Politička koordinacija	26
2.5. Proceduralni aspekti koordinacije	31
2.5.1. Sastav radnih grupa	31
2.5.2. Usklađivanje pozicija u okviru radnih grupa.....	35
2.5.3. Tijela koja pružaju podršku pregovaračkim strukturama.....	36
2.6. Misija pri Evropskoj uniji	37
2.7. Uloga parlamenta u procesu pristupnih pregovora.....	42
2.7.1. Pregled ključnih nadležnosti parlamenata - analiza po zemljama.....	46
LITERATURA	65

Navođenje i korišćenje materijala i informacija iz ovog izvještaja u neprofitnim publikacijama ili sredstvima javnog informisanja, a u svrhu informisanja građana, kao i korišćenje za druge nekomercijalne svrhe, dozvoljeno je, uz obavezno navođenje izvora i vlasnika autorskog prava.

Korišćenje materijala u bilo koje druge svrhe nije dopušteno bez prethodnog odobrenja vlasnika autorskog prava (Centar za demokratsku tranziciju – CDT).

CDT ne odgovara za naknadna tumačenja informacija objavljenih u ovom izvještaju.

UVOD

Poštovani,

Pred vama je publikacija „Analiza nacionalnih struktura za pregovaranje sa Evropskom unijom“ koja predstavlja krajnji rezultat istraživanja koje je Centar za demokratsku tranziciju (CDT) realizovao uz podršku Ambasade Kraljevine Holandije.

Istraživanje je rađeno u saradnji sa Dr. Martinom Brusisom sa Minhenskog Univerziteta, eminentnim stručnjakom čiji radovi su jedni od najvažnih u Evropi kada je ova oblast u pitanju.

Publikacija je podijeljena u dva dijela. Prvi dio odnosi se na hronologiju odnosa Crne Gore i Evropske unije, kao i na sam proces pristupnih pregovora. Drugi dio publikacije odnosi se na prikaz komparativne analize pregovaračkih struktura, napravljene na osnovu istraživanja, i bavi se razmatranjem koordinacija u pregovaračkom procesu, s osvrtom na pregovarački tim, misiju pri EU, radne grupe i pregovaračke pozicije, kao i na ulogu parlamenta i civilnog sektora u istom procesu.

Fokus istraživanja bio je na sastavu, ulozi i organizaciji struktura uključenih u proces pristupnih pregovora sa Evropskom unijom, s posebnim akcentom na ulogu parlamenta i civilnog sektora. Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se ukaže na važna pitanja sa kojima Crna Gora treba da se suoči prilikom formiranja svojih pregovaračkih struktura, kao i da se analizom najboljih praksi nastoji doći do rješenja koja bi bila od koristi u budućim pregovorima.

Istraživanje je sprovedeno u iščekivanju Mišljenja Evropske komisije i eventualnog datuma početka pregovora, jer CDT smatra da je potrebno izvršiti pravovre-

menu i kvalitetnu pripremu za predstojeći proces, kao i osmisliti efikasnu strategiju za komunikaciju sa crnogorskom javnošću.

U periodu od jula do septembra, istraživački centar CDT-a sproveo je komparativnu analizu pregovaračkih struktura u osam zemalja koje su u 2004. godini postale dio Evropske unije (Mađarska, Češka, Slovenija, Poljska, Estonija, Letonija, Kipar, Slovačka). Takođe, istraživanjem su obuhvaćene i pregovaračke strukture Republike Hrvatske, kao zemlje koja je prošla kroz proces pregovaranja i sada je na pragu priključenja Evropskoj uniji.

U svrhu ovog istraživanja dizajniran je poseban upitnik koji se sastojao od oko 100 pitanja i 60 podpitanja. Upitnik je bio podijeljen u pet poglavlja: Koordinacija politika, Politička koordinacija, Proceduralni aspekti koordinacije, Uloga Parlamenta u procesu pregovaranja sa Evropskom unijom i Uloga civilnog sektora u procesu pregovaranja. Pitanja su sastavljena uz pomoć relevantne literature iz ove oblasti.

Osim ovoga, dizajniran je i manji upitnik, takođe podijeljen na pet poglavlja, sa 43 posebno odabrana pitanja, koji se slao na odabrane e-mail adrese vlada, parlamenta i stručnjaka iz civilnog sektora, iz zemalja koje su bile u fokusu istraživanja.

Upitnik se popunjavao podacima dobijenim od pomenutih kontakata, kao i kroz analizu internet izvora i relevantnih studija, analiza i članaka iz ove oblasti.

Nakon sprovedenog istraživanja CDT je objavio osnovne nalaze u vidu *Tema za razmatranje*, koje se tiču važnih pitanja vezanih za formiranje budućih crnogorskih pregovaračkih struktura. Navedene teme za razmatranje poslužile su kao baza za publikaciju.

Istraživanje je pokazalo da su pregovaračke strukture u zemljama koje su bile u fokusu istraživanja veoma različite, ali analizom dobrih praksi može se doći do interesantnih i efikasnih rješenja koja bi mogla koristiti Crnoj Gori u budućim pregovorima. Takođe, otvaranje ovih pitanja trebalo bi da podstakne dijalog na nacionalnom nivou na ovu temu i da omogući stvaranje konsenzusa koji će unaprijediti transparentnost i demokratski karakter procesa pregovaranja.

CRNA GORA I EVROPSKA UNIJA

1.1. KRATAK PREGLED VAŽNIH DOGAĐAJA

Odnosi između Crne Gore i Evropske unije u *Procesu stabilizacije i pridruživanja (PSP)* uspostavljeni su u julu 2001. godine.

2003. godine, na samitu u Solunu, donijeta je „*Solunska agenda za Zapadni Balkan*“ koja je potvrdila evropsku perspektivu i uvela evropska partnerstva za zemlje Zapadnog Balkana.

Nakon referenduma o državno–pravnom statusu 2006. godine, Crna Gora je, kao nezavisna država, nastavila put evropskih integracija, i 15. oktobra 2007. godine potpisan je *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Crne Gore i EU*, kojim se regulišu prava i obaveze zemlje koja je otpočela proces pridruživanja Evropskoj uniji i kojim se reguliše pravni okvir za saradnju i približavanje standardima Evropske unije. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju stupio je na snagu 1. maja 2010.

Nacionalni program za integraciju Crne Gore u Evropsku uniju 2008-2012 (NPI) usvojen je 5. juna 2008. godine.

Crna Gora je 15. decembra 2008. podnijela *zahtjev za članstvo u EU*, nakon čega je Savjet Evropske unije zatražio od Evropske komisije da pripremi mišljenje o crnogorskom zahtijevu za članstvo.

Vladi Crne Gore *Upitnik* je uručen 22. jula 2009. godine, a odgovori su dostavljeni 9. decembra 2009. u Briselu. Nakon toga, Crnoj Gori je uručen novi set od 673 pitanja, na koja je odgovoreno do 12. aprila 2010. godine.

9. novembra 2010. Evropska komisija je objavila pozitivno **Mišljenje o spremnosti Crne Gore za članstvo**, kojim se preporučuje da Savjet Crnoj Gori dodijeli status kandidata, što je i učinjeno 17. decembra 2010. godine, kada je Crna Gora postala **kandidat za članstvo u EU**.

U 2010. godini usvojen je **Nacionalni program za integraciju 2010-2014 (NPI)**.

Vlada Crne Gore je, 17. februara 2011. godine, usvojila **Akcionu plan praćenja sprovođenja preporuka iz Mišljenja Evropske komisije**.

Mišljenjem Evropske komisije od 12. oktobra 2011. Crnoj Gori je dato zeleno svjetlo za početak pregovora sa Evropskom unijom, ali datum početka pristupnih pregovora još uvijek nije određen.

1.2. PRISTUPNI PREGOVORI

★ **Šta su pregovori o pristupanju Evropskoj uniji?**

Pregovori o pristupanju su pregovori o uslovima pod kojim država kandidat pristupa Evropskoj uniji i njenim osnivačkim ugovorima, a koji se nakon završetka pregovora utvrđuju međunarodnim ugovorom između država članica Evropske unije i države kandidata – tzv. Ugovorom o pristupanju.¹

Da bi zemlja kandidat postala članica EU potrebno je da usaglasi svoje zakonodavstvo sa pravnom tekovinom Evropske unije (*acquis communautaire*).

Pravna tekovina je podijeljena na 35 poglavlja u odnosu na oblasti na koje se odnose potrebe pristupnih pregovora.

¹ <http://www.eu-pregovori.hr/Default.asp?ru=429&sid=&akcija=&jezik=1>

★ ***Ko pregovara?***

Pregovori formalno počinju bilateralnom međuvladinom konferencijom, a zatim se vode u okviru međuvladinih konferencija na kojima učestvuju predstavnici države koja je kandidat za članstvo, predstavnici država članica Evropske unije, kao i predstavnici Evropske komisije.

Evropsku uniju i njene pozicije, tokom pregovora, predstavlja predsjednik Savjeta Evropske unije. Državu koja je kandidat za članstvo u pregovorima predstavlja pregovarački tim (šef tima, glavni pregovarač i članovi tima).

★ ***Kako izgleda tok pregovora?***

Prva faza pregovora je tzv. screening, odnosno analitička ocjena usklađenosti nacionalnog zakonodavstva zemlje kandidata sa pravnom tekovinom Evropske unije, po pitanju svakog poglavlja pregovora. U procesu screening-a učestvuju predstavnici Evropske komisije, s jedne strane, i predstavnici radnih grupa za pripremanje pregovora, sa druge strane.

Izvještaj o rezultatima analitičkog pregleda, koji se odnosi na procjenu spremnosti države kandidata u odnosu na prihvatanje i sprovođenje pravne tekovine EU, priprema Evropska komisija. Ukoliko je izvještaj pozitivan, Evropska komisija preporučuje otvaranje pregovora za određeno poglavlje. Međutim, ukoliko Evropska komisija procijeni da država nije spremna, neće predložiti otvaranje pregovora dok ne budu ispunjeni određeni minimalni preduslovi, tzv. benchmarks.

Neophodno je definisati proceduru za usvajanje crnogorskih pregovaračkih pozicija, čije nacрте će pripremati radne grupe, zasebno za svako poglavlje. Odnosno, treba odrediti koja tijela će i na koji način učestvovati u formulaciji istih. Nacrt zajedničke pregovaračke platforme EU izrađuje Evropska komisija, a zatim ga razmatra Radna grupa za proširenje, nakon čega Savjet EU usvaja Zajedničku platformu EU za otvaranje poglavlja.

U toku pregovora, država ispunjava kriterijume za zatvaranje pregovaračkih poglavlja, koje ocjenjuje Evropska komisija, a Savjet ih potvrđuje. Nakon što se zaključe pregovori po svim predviđenim poglavljima, rezultati pregovora se ugrađuju u odredbe Nacrta ugovora o pristupanju.

Da bi država postala članica EU neophodno je da jednoglasnu odluku o prihvatanju Ugovora o pristupanju donese Evropski savjet, uz saglasnog Evropskog parlamenta. Ovaj ugovor zatim potpisuje država pristupnica, kao i sve države članice Evropske unije, koje instrumente o ratifikaciji datog ugovora podnose Evropskom savjetu. Nakon toga, konačno, donosi se odluka o članstvu i zemlja pristupnica, na Konferenciji o pristupanju, postaje punopravna članica Evropske unije.

KOMPARATIVNA ANALIZA NACIONALNIH PREGOVARAČKIH STRUKTURA

2.1. KOORDINACIJA POLITIKA

Koordinacija politika podrazumijeva pravilno artikulisanje strateških vladinih ciljeva u pregovaračke pozicije i njihovo uspješno predstavljanje Evropskoj komisiji u procesu pregovora.

Strane koje se pripremaju za proces pregovaranja prije svega treba da razmotre i da odluče u čijoj će nadležnosti biti koordinacija politika. Naime, tijelo koje bude nadležno biće jedno od ključnih i najodgovornijih nosilaca cjelokupnog procesa.

Kada su upitanju iskustva zemalja koje su pristupile Evropskoj uniji 2004. godine, pokazalo se da su koordinaciju politika povjeravale jednom od dva tijela – Ministarstvu vanjskih poslova ili posebnom tijelu, koje nije bilo integrisano u MVP.

Odluka o tome koje od ova dva tijela će imati nadležnost u koordinaciji politika, znači i odluku o tome da li će ključnu ulogu u ovom procesu imati ministar vanjskih poslova ili predsjednik Vlade.

Naime, kao što se vidi u dijelu preuzetom iz upitnika, u Češkoj, Mađarskoj, Hrvatskoj i Slovačkoj koordinacija politika bila je u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova, dok su u Sloveniji i Poljskoj formirana posebna tijela sa ovom ulogom, koja nijesu bila integrisana u MVP.

Slovenija	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti Vladine kancelarije za evropske poslove.</i>
Poljska	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti kancelarije za evropske integracije koju je vodio Komitet za evropske integracije, kojim je predsjedavo predsjednik Vlade.</i>
Češka	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova.</i>
Mađarska	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova, tačnije, Državnog sekretarijata za evropske integracije.</i>
Hrvatska	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija</i>
Estonija	<i>Koordinacija politika bila je prvo u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova, a kasnije u nadležnosti predsjednika Vlade.</i>
Slovačka	<i>Koordinacija politika bila je u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova</i>

2.1.2. TIJELO NADLEŽNO ZA KOORDINACIJU POLITIKE - ANALIZA PO ZEMLJAMA

Kao što je već navedeno, u Češkoj, Mađarskoj, Slovačkoj i Hrvatskoj se koordinacija politika nalazila u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova.

U okviru ministarstava formirani su posebni sektori koji su imali određene nadležnosti u procesu pregovaranja sa EU.

Naime, u **Češkoj** je, u okviru Ministarstva vanjskih poslova, bio oformljen Odsjek za evropske integracije koji je brojao oko 60 zaposlenih.

U Mađarskoj je bio formiran Državni sekretarijat za evropske integracije sa oko 100 zaposlenih. Takođe, svako ministarstvo u Mađarskoj imalo je Odsjek za Evropsku uniju, koji je u nekim ministarstvima bio u okviru Odsjeka za međunarodne odnose. Ova tijela su, između ostalog, bila zadužena za pripremu strateških planova za ministarstva i razvoj diplomatskih odnosa sa kolegama iz Evropske unije.

U Hrvatskoj je bio formiran veliki broj tijela koja su imala određenu ulogu u procesu koordinacije politika i koja su pružala administrativnu podršku (Uprava za potporu procesu pristupanja Republike Hrvatske Evropskoj uniji, Uprava za EU i međunarodnu saradnju, Odsjek za evropske integracije, Uprava za Evropsku uniju i mnoga druga) ali je središnje tijelo za koordinaciju politike ipak bila Koordinacija za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji.

Koordinacija je međuresorno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske koje raspravlja o svim pitanjima u vezi s pregovorima o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji. Takođe, Koordinacija razmatra nacрте predloga pregovaračkih pozicija koje joj prosljeđuje pregovarački tim, prije prosljeđivanja Nacionalnom odboru za praćenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji, kao i predloge pregovaračkih pozicija prije njihovog upućivanja Vladi Republike Hrvatske na usvajanje.

U Estoniji se, kao što je navedeno, koordinacija politika prvobitno nalazila u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova, koje je imalo Sektor za evropske integracije, a zatim je prešla u nadležnost predsjednika Vlade.

Naravno, i u Sloveniji i Poljskoj, u kojima koordinacija politika nije bila u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova nego u nadležnosti posebno oformljenog tijela, u okviru MVP-a i nekih drugih ministarstava, su postojala tijela koja su imala nadležnosti u procesu evropskih integracija. Na primjer, u Poljskoj je, u okviru MVP-a, funkcionisalo Odjeljenje za evropske integracije koje je bilo sačinjeno iz tri odjeljenja: Odjeljenje za Evropsku uniju, Odjeljenje za evropske institucije i regionalnu politiku i Odjeljenje za ekonomsku analizu, da bi se 2001. godine formiralo jedinstveno odjeljenje za Evropsku uniju i pristupne pregovore.

Kao što je već navedeno, **u Sloveniji** je formirano posebno tijelo za koordinaciju politika, tj. *Vladina kancelarija za evropske poslove*, na čelu sa Ministrom bez portfelja.

Iako je u početku bila dio Ministarstva vanjskih poslova, a zatim je bio plan da se pripoji Kabinetu premijera, ipak je tokom pregovora odlučeno da ova Kancelarija postane nezavisno tijelo.

Vladina kancelarija za evropske poslove bila je sačinjena iz dva odjeljenja za integracije, Odjeljenja za inostranu pomoć i Kancelarije za pregovore, i brojala je oko 90 zaposlenih, među kojima 35-40 prevodilaca. Stariji službenici bili su ranije zaposleni u Kancelariji za evropske integracije i raznim ministarstavima, a značajan broj novih zaposlenih su bili mladi ljudi sa ograničenim iskustvom vezanim za EU, koji su zaposleni na osnovu studijskih dostignuća, kao i na osnovu znanja stranih jezika.

U nadležnosti Vladine kancelarije za evropske poslove se nalazila koordinacija procesa pristupanja Slovenije Evropskoj uniji. Ovo tijelo je bilo odgovorno za koordinaciju odnosa sa EU na ministraskom nivou i za usmjeravanje organizacionih kapaciteta zemlje u obavljanju evropskih obaveza. Koordinaciona uloga Vladine kancelarije za evropske poslove uključuje implementaciju ugovora potpisanih sa EU, praćenje međudjeljenskih priprema za pregovore i usaglašenost sa *acquis communautaire*, kao i olakšavanje učešća zvaničnika u raznim institucijama i tijelima EU. Na nivou državnih sekretara, ovo tijelo vodi Međuministarski komitet za odnose sa EU i koordinira radom radnih grupa istog komiteta.

U Poljskoj je formirana *Kancelarija za evropske integracije* koju je vodio *Komitet za evropske integracije* na čijem čelu se nalazio premijer.

Sastav komiteta su činili: predsjedavajući (premijer), sekretar, ministri vanjskih poslova, unutrašnjih poslova i administracije, ekonomije, finansija, socijalne politike i rada, poljoprivrednog i ruralnog razvoja i pravde. Predsjedavajući je u sastav Odbora, u zavisnosti od potrebe, mogao uključiti i tri eksperta koji bi doprinijeli kvalitetu implementacije obaveza vezanih za proces evropskih integracija. Takođe, u zavisnosti od situacije, sastancima Komiteta su mogli prisustvovati predsjednik Nacionalne Banke i predsjednik Vladinog centra za strateške studije.

Kancelarija za evropske itegracije imala je oko 200 zaposlenih, a njene glavne nadležnosti su se odnosile na rješavanje pitanja vezanih za proces integracije Poljske u EU, kao i na odobravanje predloga vezanih za alokaciju sredstava iz EU fondova.

Komitet je prezentovao Savjetu ministara programe koji se odnose na obaveze adaptacije i integracije, i izrađivao je predloge zakonskih akata kojima se regulišu ova pitanja. Takođe, Komitet je imao nadležnost da prezentuje Savjetu ministara izvještaje o implementaciji programa prilagođavanja poljske ekonomije i pravnog sistema EU standardima itd.

Za administrativnu podršku Komitet za evropske integracije bila je zadužena Kancelarija Odbora za evropske integracije.

Naravno, u svim navedenim zemljama oformljena su i tijela koja imaju konsultativnu ulogu u procesu koordinacije politika, kao što su: Kancelarija Komiteta za evropske integracije (Poljska), Savjet za evropske integracije (Mađarska), Konsultativni odbor (Estonija) i sl.

U prilogu možete pogledati primjer jednog dijela upitnika za kontakte koji se odnosi na dio o koordinaciji politika, sa odgovorima dobijenim od Parlamenta Estonije.

Septembar 12, 2011

No 6-3/1327-1

1. KOORDINACIJA POLITIKA

(Koordinacija politika podrazumijeva pravilno artikulisanje strateških vladinih ciljeva u pregovaračke pozicije i njihovo uspješno predstavljanje Evropkoj komisiji u procesu pregovora.).

1) Ko je bio zadužen za koordinaciju politika u procesu pregovaranja sa Evropskom unijom:

- a) Ministarstvo vanjskih poslova
- b) Predsjednik vlade
- c) Specijalno tijelo koje nije bilo integrisano u Ministarstvo vanjskih poslova

Ministarstvo vanjskih poslova koordiniralo je odnosima između Evropske unije i Estonije. Vlada je saradivala sa Ministarstvom vanjskih poslova.

Za proces pregovaranja bila su odgovorna četiri tijela: Sektor za evropske integracije u Ministarstvu vanjskih poslova (European Division of the Ministry of Foreign Affairs), pregovarački tim, centralni tim (the Core team) i 31 radna grupa.

2) Ko se nalazio na čelu pregovaračkog tima:

- a) Predsjednik vlade
- b) Ministar vanjskih poslova
- c)

Podsekretar za evropske poslove (Undersecretary for European Union Affairs), Alar Streimann, bio je glavni pregovarač.

3) Da li je onaj ko je bio na čelu pregovaračkog tima bio šef Misije pri EU?

Na čelu Misije pri EU nalazio se Ministar vanjskih poslova. Glavni pregovarač pregovaračkog tima bio je zamjenik šefa Misije u Briselu. Dogovori u pristupnim pregovorima su vođeni od strane Ministarstva vanjskih poslova.

4) Da li su predstavnici civilnog sektora bili članovi pregovaračkog tima?

Oni nisu bili članovi tima ali bili su uključeni u proces konsultacija (npr. konsultacije sa NVO-ima itd)

5) Da li je formirano konsultativno tijelo s ciljem da pruži podršku u procesu koordinacije politika?

Postojao je Konsultativni odbor Ministarstva vanjskih poslova čiji je cilj bio da pomogne u formulisanju estonskih pregovaračkih pozicija, kao i da objasni javnosti efekte pristupanja Evropskoj uniji.

6) Da li su pregovaračke pozicije objavljivane u cjelini:

- a) Da
- b) Ne
- c) Ukoliko je odgovor negativan, objasniti razlog

7) Kako je izgledao način usvajanja pregovaračkih pozicija?

Nakon sticanja nezavisnosti 1991., pristupanje Evropskoj uniji je postao prioritet estonske spoljne politike. Osnova odnosa između Estonije i EU, kroz proces pristupanja, bio je Evropski sporazum.

Pristupni pregovori su otpočeli 31. marta 1998. godine. Kako bi vođenje pregovora bilo moguće, oformljena je nacionalna delegacija.

Pregovaračke pozicije su bile uglavnom inspirisane ciljevima spoljne politike, a glavni cilj u tom periodu bilo je pristupanje Evropskoj uniji. Međutim, nije pristupanje bilo cilj sam po sebi, već su pregovori bili prirodan proces za Estoniju. Estonske pozicije su bile jednostavne – domaća situacija i sve ostalo moralo je biti u skladu sa zakonima Evropske unije i sa njenim principima.

U prilogu možete pogledati primjer jednog dijela upitnika za kontakte koji se odnosi na koordinaciju politika, a na koji je odgovore dao dr Andras Inotai, direktor Instituta za svjetsku ekonomiju na Mađarskoj akademiji nauka.

1. KOORDINACIJA POLITIKA

(Koordinacija politika podrazumijeva pravilno artikulisanje strateških vladinih ciljeva u pregovaračke pozicije i njihovo uspješno predstavljanje Evropskoj komisiji u procesu pregovora.)

1) Ko je bio zadužen za koordinaciju politika u procesu pregovaranja sa Evropskom unijom:

- a) Ministarstvo vanjskih poslova
- b) Predsjednik vlade
- c) Specijalno tijelo koje nije bilo integrisano u Ministarstvo vanjskih poslova

Ministarstvo vanjskih poslova

2) Ko se nalazio na čelu pregovaračkog tima:

- a) Predsjednik vlade
- b) Ministar vanjskih poslova
- c)

Ministar vanjskih poslova, a njegov zamjenik bio je ambasador, šef stalnog predstavništva Mađarske pri EU. Krajnji dokument o pristupanju bio je potpisan od strane Ministra vanjskih poslova.

3) Da li je onaj ko je bio na čelu pregovaračkog tima bio šef Misije pri EU?

Da (konstantno, kao jedan od vrlo malo izuzetaka, uprkos promjeni vlasti u Mađarskoj 1998. i 2002. godine).

4) Da li su predstavnici civilnog sektora bili članovi pregovaračkog tima?

Ne, nažalost.

5) Da li je formirano konsultativno tijelo s ciljem da pruži podršku u procesu koordinacije politika?

Ne nakon 1998. Naime, postojala je NVO, krajem 1995. godine, čija je uloga bila da savjetuje Vladu o predpristupnim strategijama (Strategic Task Force), koja se sastojala od 20 profesionalnih grupa koje su pokrivale različite oblasti EU politika. Aktivnosti ovog tijela bile su prekinute nakon promjene vlade 1998. (iz čisto političkih a ne profesionalnih razloga)

6) Da li su pregovaračke pozicije objavljivane u cjelini:

- a) Da
- b) Ne
- c) Ukoliko je odgovor negativan, objasniti razlog

Ne, zato što šef pregovaračkog tima (a možda i Vlada) nije želio da krenu diskusije na tu temu među širim profesionalnim krugovima i među mađarskom javnošću. Cilj je bio da se finaliziraju pregovori što je prije moguće, bez ikakvog miješanja domaće javnosti.

7) Kako je izgledao način usvajanja pregovaračkih pozicija?

To je bio praktično „one-man-show“ izveden od strane šefa pregovaračkog tima uz pomoć Ministarstva vanjskih poslova i ostalih relevantnih ministarstava i odobrenja Parlamenta (u većini slučajeva – samo formalnog odobrenja).

2.2. PREGOVARAČKI TIM

Pregovarački tim je zadužen za stručni i tehnički nivo pregovora s institucijama Evropske unije i državama članicama Evropske unije po svim poglavljima pregovora. Stoga, evidentno je da su stručnost i efikasnost pregovaračkog tima od ključnog značaja za uspjeh pregovaranja.

U vezi sa tim, veoma je važno razmotriti ko se nalazi na čelu pregovaračkog tima, kao i to ko čini sastav tima.

Istraživanje je pokazalo da je u zemljama gdje je koordinacija politika u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova, na čelu pregovaračkog tima bio ministar vanjskih poslova (Mađarska, Estonija, Letonija, Slovačka) ili neki od visokih funkcionera (prvi zamjenik ministra vanjskih poslova u Češkoj, dok je u Hrvatskoj glavni pregovarač, koji je bio na čelu pregovaračkog tima, bio zamjenik šefa Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji).

Tamo gdje je koordinacija politika bila u nadležnosti posebnog tijela koje nije integrisano u MVP, a na čijem čelu je bio premijer, praksa je različita.

U Sloveniji je na čelu pregovaračkog tima bio Direktor makroekonomske analize i razvoja u Vladinoj kancelariji za evropske poslove, dok je u Poljskoj na čelu bio glavni pregovarač koji je opunomoćeni predstavnik Vlade za pristupne pregovore Poljske.

Ko se nalazio na čelu pregovaračkog tima? (pregled po zemljama)

Slovenija	<i>Direktor makroekonomske analize i razvoja u Vladinoj kancelariji za evropske poslove</i>
Poljska	<i>Glavni pregovarač, koji je opunomoćeni predstavnik Vlade za pristupne pregovore Poljske</i>
Češka	<i>Prvi zamjenik ministra vanjskih poslova</i>

Mađarska	<i>Ministar vanjskih poslova</i>
Hrvatska	<i>Glavni pregovarač koji je ujedno bio i zamjenik šefa Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji</i>
Estonija	<i>Ministar vanjskih poslova</i>
Slovačka	<i>Državni sekretar Ministarstva vanjskih poslova</i>
Letonija	<i>Ministar vanjskih poslova</i>

Kada je u pitanju broj članova tima, istraživanje je pokazalo da je pregovarački tim najčešće brojao između 11 i 20 članova.

U sastavu svih pregovaračkih timova bili su predstavnici ministarstava, predstavnici vladinih kancelarija, a u većini predstavnici misije pri Evropskoj uniji i predstavnici nacionalnih banaka.

Slovenija	<i>Direktor makroekonomske analize i razvoja u Vladinom uredu za evropske poslove; četiri državna sekretara iz Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i prehrane, Ministarstva ekonomskih odnosa i razvoja, iz Vladinog ureda za evropske poslove i iz Vladine kancelarije za zakonodavstvo; dva akademska eksperta; viceguverner Banke Slovenije, potpredsjednik Privredne i industrijske komore i ambasador Slovenije pri EU.</i>
Poljska	<i>Glavni pregovarač, sekretar pregovaračkog tima, zamjenici ministara ili sekretari iz reda glavnih ministarstava (vanjskih poslova, finansija, ekonomije, poljoprivrede, rada, pravde, unutrašnjih poslova, saobraćaja, zaštite životne sredine, telekomunikacija) i Vladinog centra za strateške studije, predstavnik Kancelarije za zaštitu potrošača i konkurencije, opunomoćeni predstavnik Vlade za porodična pitanja, predstavnik Poljske u EU, predstavnik Kancelarije predsjednika Vlade, podsekretar u Ministru zdravlja, i podsekretar u Ministarstvu prosvjete.</i>

Češka	Četiri diplomate iz ministarstva vanjskih poslova (uključujući i glavnog pregovarača), državni službenici iz Ministarstva finansija, trgovine i industrije, pravde, unutrašnjih poslova, poljoprivrede, iz Centra za zaštitu životne sredine sa Charles Univerziteta, iz češke Nacionalne banke, i predstavnik Zamjenika premijera za ekonomsku politiku.
Mađarska	Stalni članovi pregovaračkog tima su: državni sekretar, koji je na čelu Državnog sekretarijata za evropske integracije Ministarstva vanjskih poslova, glavni pregovarač koji je, takođe, na čelu misije pri Evropskoj uniji, državni službenici na visokim položajima u Ministarstvu vanjskih poslova (4), Ministarstvu finansija (1), Ministarstvu pravde (1), Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja (2), Ministarstvu unutrašnjih poslova (1), Ministarstvu saobraćaja, komunikacija i upravljanja vodama (1), Ministarstvo za zaštitu životne sredine (1) i mađarskom Odboru za norme (1). Povremeni članovi su državni sekretar za politiku iz Kabineta premijera i potpredsjednik Mađarske nacionalne banke.
Hrvatska	U njegov sastav ulaze veleposlanici Misije pri Evropskoj uniji. 11 članova je iz državnih institucija, dvoje iz naučnog sektora i dvoje iz ekonomskih interesnih grupa.
Estonija	Pregovarački tim se sastoji od glavne delegacije i šefova 21 radne grupe. Glavnu delegaciju čine: Ministar vanjskih poslova, zamjenik državnog sekretara u Ministarstvu vanjskih poslova (koji je zamjenik šefa delegacije i glavni pregovarač), državni službenici iz 11 resornih ministarstava, šef Službe za evropske integracije, Državnog kancelarijata i šef estonske misije pri Evropskoj uniji.
Letonija	Ministar vanjskih poslova, zamjenik državnog sekretara u Ministarstvu vanjskih poslova, šef misije pri EU, šef Sekretarijata delegacije za pristupne pregovore sa EU, sekretar Parlamenta, direktor EU odsjeka u MVP-u, zamjenici državnih sekretara iz ministarstava ekonomije, finansija, unutrašnjih poslova, socijalnog staranja, saobraćaja, pravde, zaštite životne sredine i regionalnog razvoja, zamjenik šefa Sekretarijata za posebne poslove Ministarstva javne administracije i lokalne uprave (Deputy Head of the Secretariat for the Special Tasks Minister for Public Administration and Local Government), šef Sektora za međunarodne odnose, direktor Biroa za evropske integracije.

Članovi pregovaračkog tima su, u svim navedenim zemljama, ujedno bili i članovi nekih drugih tijela koja su bila direktno uključena u proces pregovaranja sa Evropskom unijom.

Naime, dva člana pregovaračkog tima Slovenije ujedno su bili zaposleni i u Vladinoj kancelariji za evropske poslove. Glavni pregovarač poljskog pregovaračkog tima, zajedno sa premijerom i ministrom vanjskih poslova, bio je član Političkog komiteta – tijela koje raspravlja o političkim prioritetima prije nego dođu do Komiteta za evropske integracije, dok je šef Misije Poljske pri EU bio član pregovaračkog tima. U Češkoj su neki od članova pregovaračkog tima bili prisutni u Radnom odboru za evropske integracije, a u pregovaračkom timu Estonije nalazio se i šef Misije pri EU, kao i Šef Kancelarije za evropske integracije. U Mađarskoj smo imali situaciju da je glavni pregovarač pregovaračkog tima ujedno bio i šef mađarske Misije pri EU, dok je drugi član tima bio državni sekretar koji je na čelu Državnog sekretarijata za evropske integracije. U hrvatskom pregovaračkom timu, kao što je navedeno u tabeli, glavni pregovarač je i zamjenik šefa Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji, koji je ujedno i član Koordinacije po položaju.

Ukoliko pogledamo prethodnu tabelu, od ključnog značaja je činjenica da su u zemljama sa sličnim pravnim i institucionalnim naslijeđem kao što je crnogorsko, u sastav tima ušli predstavnici civilnog sektora.

Naime, u Sloveniji je član tima bio potpredsjednik Privredne i industrijske komore, u Hrvatskoj su bila dva predstavnika iz naučnog sektora i dvoje iz ekonomskih interesnih grupa, a u Češkoj je u pregovaračkom timu bio predstavnik Centra za zaštitu životne sredine sa Charles Univerziteta. Interesantan primjer zaštite interesa građana bila je svakako i Poljska, gdje je u sastavu tima bio predstavnik Kancelarije za zaštitu potrošača i konkurencije.

U Crnoj Gori nema dovoljno kapaciteta i kadrova da bi se formirao pregovarački tim koji će isključiti civilni sektor. Ovakvo malo društvo trebalo bi da specifična znanja potraži u nevladinim organizacijama, na fakultetima, sindikatima i privrednim udruženjima, kako bi u proces bili uključeni stručnjaci iz svih oblasti pregovaračkih poglavlja i svi interesi bili ravnomjerno zastupljeni i uzeti u obzir prilikom formulisanja pregovaračkih pozicija. Stoga, CDT preporučuje da se u pregovaračkom timu nađe i izabrani predstavnik civilnog sektora, i da se civilni sektor svakako uključi u proces izrade pregovaračkih pozicija na nivou radnih grupa i kroz procese redovnih konsultacija.

2.3. PREGOVARAČKE POZICIJE

Pregovori između zemlje kandidata i Evropske unije vode se na osnovu pregovaračkih pozicija koje se izrađuju za svako poglavlje pregovora, na osnovu rezultata analitičkog pregleda (screening-a).

Javnost pregovaračkih pozicija je pitanje delikatne prirode jer postoje argumenti i za i protiv objavljivanja sadržaja pregovaračkih pozicija. Rezultati istraživanja su pokazali da su u Sloveniji, Češkoj i Slovačkoj pregovaračke pozicije objavljivane u cjelini. U Estoniji se sadržaj pregovaračkih pozicija nije objavljivao, dok se u Mađarskoj objavljivao tek nakon podnošenja pozicija, kako se ne bi naškodilo ishodu pregovora.

Praksa objavljivanja pregovaračkih pozicija je ispravna i poželjna. Građani treba da znaju koji se interesi zastupaju i šta je to što Crna Gora želi da postigne pregovorima. Takođe, građani moraju imati uvid u sposobnosti svojih izabranih predstavnika da postignu željene uspjehe u pregovorima. Javnost pregovaračkih pozicija bi značila da je proces pregovora transparentan i da se nastoji uspostaviti što bolji kontakt sa javnošću na koju će, finalno, najviše i uticati ispregovane pozicije.

Naravno, jedini izuzetak od ove prakse trebale bi biti one situacije kada bi objavljivanje pozicija zaista moglo naškoditi ishodu pregovora.

Uspješan i transparentan proces formulisanja i prihvatanja pregovaračkih pozicija zahtijeva dobru organizaciju, kao i dobro pripremljene i kompetentne aktere pregovaračkog procesa.

U zemljama koje su bile obuhvaćene istraživanjem proces usvajanja pregovaračke pozicije je počinjao u radnim grupama koje su formulisale prvi nacrt pregovaračkih pozicija za svako poglavlje, a zatim su se pozicije dostavljale na razmatranje pregovaračkom timu. Nakon toga bi bile prosljeđene odgovarajućem tijelu nadležnom za usvajanje pregovaračkih pozicija, a to je najčešće bila Vlada.

Slovenija	<i>Pregovarački tim je bio zadužen za donošenje nacrta pregovaračkih pozicija, a sastojao se od 31 radne grupe na čelu kojih su bili visoki državni službenici iz odgovarajućih ministarstava i drugih državnih institucija. Pregovaračke pozicije usklađivale su se na sastancima svih radnih grupa i formulisala uz vrlo aktivno učešće odgovarajućih ministarstava. Zatim su se nacrti pregovaračkih pozicija podnosili Vladi i Parlamentu na usvajanje.</i>
Poljska	<i>Međuministarske radne grupe pripremale pregovaračke pozicije za svako poglavlje acquis-a. Radne grupe te pozicije šalju pregovaračkom timu. Ako pregovarački tim usvoji neku poziciju, dvije radne grupe koje, predvodi Ministarstvo finansija i Centar za strateške studije, provjeravaju troškove koje nosi ta pozicija. Zatim o pozicijama raspravlja Komitet za evropske integracije, koji ih dalje prosljeđuje Savjetu ministara na usvajanje.</i>
Češka	<i>Predstavnici ministarstava na čelu radnih grupa šalju predloge Radnom komitetu. Ukoliko postoji nesuglasica u Komitetu, predlozi mogu biti poslani nazad radnim grupama na razjašnjavanje. Ukoliko se Radni komitet složi oko neke pozicije, šef pregovaračkog tima šalje poziciju Komitetu za evropsku integraciju da odluči o njoj.</i>
Mađarska	<i>Radne grupe su formulisale prvi nacrt pregovaračkih pozicija i uglavnom ih dostavljale pregovaračkoj delegaciji na raspravu. Ukoliko bi delegacija prihvatila tekst pregovaračke pozicije, Ministarstvo vanjskih poslova bi dostavljalo poziciju Kabinetu na odlučivanje.</i>

<p>Estonija</p>	<p><i>Pregovarački tim je koordinirao formulisanjem pozicija a radne grupe, nekada zajedno sa spoljnim stručnjacima i nezavisnim institucijama su pripremale pregovaračke pozicije. Pozicije formuliše Ministarstvo vanjskih poslova, a zvanično ih usvaja Kabinet. Ukoliko pozicija treba da se izmjeni u toku pregovora, Kabinet treba da je ponovo usvoji.</i></p>
<p>Hrvatska</p>	<p><i>Radne grupe učestvuju u analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva Republike Hrvatske s pravnom tekovinom EU, kao i u izradi nacрта predloga pregovaračkih pozicija. Pregovarački tim razmatra i usvaja nacрте predloga pregovaračkih pozicija, nakon čega ih upućuje Koordinaciji za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji. Koordinacija razmatra nacрте predloga pregovaračkih pozicija koje joj je uputio Pregovarački tim prije njihovog upućivanja Nacionalnom odboru za praćenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji kao i predloge pregovaračkih pozicija prije njihovog upućivanja Vladi Republike Hrvatske na usvajanje. Pregovaračke pozicije usvaja Vlada Republike Hrvatske, a zatim se putem Sekretarijata međuvladine konferencije dostavlja Evropskoj uniji koja, prema potrebi, može tražiti dodatna objašnjenja i informacije o pregovaračkoj poziciji pa ih, u tom slučaju, Vlada Republike Hrvatske usvaja i naknadno dostavlja.</i></p>

Kada je u pitanju način na koji se odluke donose u pregovaračkom timu, tj. način na koji se formulišu pregovaračke pozicije, istraživanje je pokazalo da su se odluke najčešće donosile konsenzusom, a u spornim slučajevima odluku je donosila Vlada (Slovenija).

Važna i interesantna činjenica je da je u Sloveniji, osim Vlade, pregovaračke pozicije usvajao i Parlament. Takođe, ukoliko bi, u toku pregovora, došlo do promjene pregovaračke pozicije bilo je neophodno tražiti novi mandat od Parlamenta. Što se tiče Hrvatske, Hrvatski sabor nije usvajao pregovaračke pozicije, ali je parlamentarni odbor zadužen za monitoring pregovora diskutovao o svim pregovaračkim pozicijama prije njihovog usvajanja od strane Vlade.

Uključivanje parlamenta u formulisanje pregovaračkih pozicija je pozitivan primjer doprinosa demokratskom karakteru i transparentnosti procesa pregovaranja, kojim bi trebalo da se vodi i Crna Gora. Međutim, da bi ovako nešto uopšte bilo moguće, neophodno je dati parlamentu stvarnu, a ne prividnu, političku odgovornost za donešene odluke. Takođe, parlament mora imati neophodne kapacitete da bi odigrao ovako važnu ulogu, počev od kompetentnih kadrova pa do procesa usvajanja odluka. Iz svega ovoga slijedi da je neophodno znatno unaprijediti kapacitete i odgovornosti crnogorskog Parlamenta kako bi se adekvatno pripremio za ulogu koju će imati u budućim pregovorima.

Da bi uopšte bilo moguće razmišljati o ovakvim funkcijama našeg Parlamenta – ovo tijelo mora da se izjasni o ulozi koju želi da ima i koju treba da ima u pregovaračkom procesu. Kao institucija koja je najvažnija za demokratski karakter procesa, Parlament mora realno sagledati svoje mogućnosti i potrebe, kako bi se one pravovremeno uskladile. Za sada, još nema nikakvih naznaka o stavu Parlamenta prema ovom pitanju.

Još jedan interesantan primjer može se naći u Poljskoj, gdje je u proces formulisanja pregovaračkih pozicija bilo uključeno i Ministarstvo finansija, koje je provjeravalo troškove koje formulisane pozicije nose.

CDT smatra da Crna Gora treba da se vodi ovim primjerom zasto što se mora znati kolika je cijena svake od budućih pozicija i kako će njeno usvajanje uticati na crnogorski budžet. Takođe, ovakav potez bi demonstrirao da akteri procesa pregovaranja pokazuju odgovornost prema crnogorskim građanima, koji imaju pravo da budu informisani o troškovima koji nastaju prilikom usvajanja pregovaračkih pozicija, kao i da im u svakom trenutku budu dostupne relevantne informacije o finansijskoj komponenti procesa.

2.4. POLITIČKA KOORDINACIJA

Naime, politička koordinacija podrazumijeva izbor strateških ciljeva i uspostavljanje političkih prioriteta vlade u pregovaračkom procesu, kao i komuniciranje sa domaćom javnošću i Evropskom unijom. Drugim riječima, politička koordinacija obuhvata konkretne strategije za određene resore i njihovo usklađivanje sa definisanim prioritetima, kao i izgradnju komunikacione strategije sa građanima.

Veoma važno pitanje kojem se potrebno posvetiti u cilju postizanja efikasne nacionalne strukture za proces pregovaranja sa EU je – u čijoj će nadležnosti biti politička koordinacija ovog procesa, to jest, da li će ovu ulogu imati neko već postojeće tijelo ili će biti oformljeno novo.

U Sloveniji, Mađarskoj i Hrvatskoj nije formirano posebno tijelo sa ulogom političke koordinacije već je za ovaj proces bila odgovorna Vlada kojoj su podršku pružala određena tijela koja su imala naleženost u ovom projektu. Za razliku od pomenutih zemalja, u Slovačkoj, Poljskoj, Češkoj i Estoniji su bila formirana posebna tijela nadležna za političku koordinaciju, a na njihovom čelu je bio ili premijer (Poljska, Estonija) ili ministar vanjskih poslova (Češka).

U Poljskoj je formiran Politički komitet, koji je raspravljao o političkim prioritetima prije nego se isti predstavili Komitetu za evropske integracije, a na čijem čelu se nalazio premijer. Članovi Političkog komiteta bili su: glavni pregovarač poljskog pregovaračkog tima, premijer i ministar vanjskih poslova.

Kancelarija komiteta za evropske integracije, sa oko 200 zaposlenih, oformljena je radi pružanja podrške u radu tijelima zaduženim za političku koordinaciju. Na čelu se nalazio sekretar Komiteta za evropske integracije. Kancelarija je koordinirala legislativom vezanom za pristup EU, nadgledala usklađenost zakona sa evropskim zakonodavstvom, upravljala implementacijom programa strane pomoći i koordinirala implementacijom Evropskog sporazuma.

U Češkoj je osnovan Komitet za evropske integracije, koji je brojao 12 članova, a na čijem čelu se nalazio ministar vanjskih poslova. Glavni zadaci Komiteta odnosili su se na koordinaciju češke pripreme za članstvo u EU, na raspravu o prioritetima u toku pregovora, nadgledanje procesa pravne harmonizacije i koordinaciju aktivnosti raznih ministarskih odsjeka u njihovim odnosima sa institucijama EU.

Takođe, u cilju pružanja pomoći u procesu političke koordinacije, oformljen je i Radni komitet za evropske integracije, sa oko 30 zaposlenih, na čelu sa prvim zamjenikom ministra vanjskih poslova.

U Estoniji je formirana Kancelarija za evropske integracije, na čijem čelu se nalazio premijer. Ovo tijelo je bilo nadležno za koordinaciju nacionalnih priprema, sa ulogom da osigura saradnju resornih ministarstava u donošenju politika.

Takođe, formiran je Savjet viših državnih službenika, koji je 2003. godine preimenovan u Savjet za međuministarsku koordinaciju, na čijem čelu je bio šef Službe za evropske integracije. Članovi ovog tijela bili su viši predstavnici iz svih resornih ministarstava (izuzev Ministarstva odbrane), Estonske nacionalne banke i šef Službe za evropske integracije. Uloga ovog tijela bila je da koordinira implementaciju Nacionalnog programa za usvajanje *acquis*-a i obaveza pristupnog partnerstva. Savjet je pripremao Nacionalni program za usvajanje *acquis*-a, nakon čega ga je dostavljao Kabinetu.

Radi pružanja pomoći u procesu političke koordinacije formiran je Ministarski savjet za EU pitanja, koji je uspostavljen u cilju dodatnog sistema koordinacije između Savjeta viših državnih službenika i Vlade. Njegova uloga bila je da rješava probleme političke prirode za čije rješavanje nije bilo potrebno uključivanje svih članova Vlade i o kojima je bilo lakše raspravljati izvan regularnih sjednica Vlade.

U okviru Kancelarije za evropske integracije formiran je Sekretarijat za informisanje o Evropskoj uniji, čija je uloga bila da informiše javnost o detaljima procesa pristupanja. Uloga ovog tijela nije bila da direktno pomaže u političkoj koordinaciji, ali je u značajnoj mjeri doprinijelo uključenju javnosti u proces.

U Slovačkoj je formiran Ministarski savjet za evropske integracije (Ministerial Council for European Integration), na čelu sa potpredsjednikom Vlade zaduženim za evropske integracije. Ovo tijelo sačinjavaju ministri vanjskih poslova, ekonomije, finansija, poljoprivrede, unutrašnjih poslova i državni sekretar Ministarstva vanjskih poslova, koji je ujedno bio i šef pregovaračkog tima. Savjet je pripremao rješenja politički važnih problema i koordinirao je tijelima državne administracije koja su bila uključena u proces evropskih integracija.

U okviru Ministarskog savjeta za evropske integracije formirani su Radni komitet i Konsultativni komitet. Konsultativni komitet Ministarskog savjeta za evropske integracije bio je tijelo u kojem su zastupljeni predstavnici akademskih institucija, sindikata, unije poslodavaca i nevladinih organizacija. Ovo je bilo jedinstveno tijelo, na čijem čelu se nalazio potpredsjednik Vlade zadužen za evropske integracije, u kojem su mogle biti razmatrani ne samo zvanični predlozi, već i predlozi nezavisnih eksperata iz raznih oblasti.

U prilogu možete pogledati dio upitnika koji se odnosi na političku koordinaciju, a na koji je odgovor pristigao od Tajništva Pregovaračke skupine Republike Hrvatske.

2. POLITIČKA KOORDINACIJA

(Politička koordinacija podrazumijeva izbor strateških ciljeva i uspostavljanje političkih prioriteta vlade u pregovaračkom procesu, kao i komuniciranje sa domaćom javnošću i Evropskom unijom.)

1. Da li je oformljeno posebno tijelo sa ulogom vršenja političke koordinacije? (Ukoliko jeste – objasniti)

Ne.

2. Ukoliko nije oformljeno posebno tijelo, koje od već postojećih tijela je bilo zaduženo za vršenje političke koordinacije?

Ovo je bila uloga Vlade Republike Hrvatske.

3. Da li je oformljeno posebno tijelo čija je uloga da pruža podršku u radu tijelima zaduženim za političku koordinaciju? (Ukoliko jeste – objasniti)

Da; to je bila jedna od uloga Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji

Kao što se vidi iz priloženog, **u Hrvatskoj** nije osnovano posebno tijelo nadležno za političku koordinaciju, već je ona bila u nadležnosti Vlade, uz pomoć Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji koje joj je odgovorno i koje djeluje na osnovu smjernica za pregovore koje usvaja Vlada, kao i na osnovu zaključaka Koordinacije za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji. Ovo tijelo vodi neposredne političke razgovore i pregovore sa državama članicama i institucijama Evropske unije i odgovorno je za uspješno odvijanje pregovora po svim poglavljima.

Državno izaslanstvo je bilo dužno da Vladi Republike Hrvatske podnese izvještaj o stanju pregovora nakon svakog sastanka bilateralne Međuvladine konferencije Republike Hrvatske i država članica Evropske unije na ministarskom nivou, kao i posebne izvještaje, ako to Vlada Republike Hrvatske zatraži.

Šef Državnog izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji je potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova i evropskih integracija, a ostali članovi su zamjenik šefa Državnog izaslanstva koji je i glavni pregovarač, zamjenici glavnog pregovarača, šef Misije Republike Hrvatske pri EU kao i sekretarka pregovaračke skupštine.

U Sloveniji, takođe nije oformljeno posebno tijelo u ovu svrhu već su ulogu političke koordinacije imali Vlada i pregovarački tim.

U Mađarskoj je za političku koordinaciju bio zadužen Državni sekretarijat u okviru Ministarstva vanjskih poslova, u bliskoj saradnji sa Kabinetom premijera. Državni sekretarijat koordinirao je mađarskim pripremama za pregovore i organizovao je i koordinirao rad delegacije za pregovore. Brojao je oko 100 zaposlenih, a na njegovom

čelu se nalazio državni sekretar kojeg je, kao i dva zamjenika, na dužnost postavljao premijer, na prijedlog ministra vanjskih poslova.

Kabinet Vlade je donosio obavezujuće odluke u vezi sa pristupnim pregovorima i usvajao mandate za pregovaračke pozicije i usklađivanje svakog poglavlja sa pravom Evropske unije.

Tijelo koje je odigralo važnu ulogu u pogledu pružanja podrške u radu tijelima zaduženim za političku koordinaciju bio je Međuministarski odbor za evropske integracije, na čelu sa zamjenikom državnog sekretara u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija. Za članove ovog tijela određivani su zamjenici državnih sekretara svih resornih ministarstava, kao i državni sekretar iz Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija. Uloga Međuministarskog odbora za evropske integracije odnosila se na koordinaciju među ministarstvima u vezi sa primjenom obaveza prihvaćenih od strane Mađarske u Evropskom sporazumu i pristupnim pregovorima.

Kao što je već rečeno, važan dio političke koordinacije podrazumijeva izgradnju komunikacione strategije sa građanima, stoga je neophodno staviti poseban akcenat na ovaj proces. Naime, odluka o pristupanju Evropkoj uniji će, na kraju, biti odluka crnogorskih građana, donešena na referendumu, i zato je od ključnog značaja postići konsenzus na nacionalnom nivou o ovom pitanju. Važno je građanima objasniti na pravi način šta to pristupanje donosi i koje su njegove pozitivne strane a koji su mogući rizici. Takođe, važno je da građani shvate da su pristupni pregovori teški, da je to čitav niz ustupaka i kompromisa, i zato je neophodno upoznati javnost sa pregovaračkim pozicijama i njihovim značenjem, kao i sa cjelokupnim pregovaračkim procesom, jer će Crna Gora dobiti ono što sama ispregovara, a građani će, na kraju, glasati i odlučiti da li će takva Crna Gora biti dio EU.

2.5. PROCEDURALNI ASPEKTI KOORDINACIJE

Koordinacija procesa podrazumijeva menadžment formulisanja pregovaračkih pozicija i učešća svih relevantnih interesa i aktera u odgovarajućim fazama pregovaračkog procesa.

Najvažniji element pomenute koordinacije su radne grupe, tj. grupe u okviru kojih se formulišu prvi nacrti pregovaračkih pozicija, a sačinjene su od eksperata iz svih oblasti koje su predmet pristupnih pregovora sa EU. Istraživanje je pokazalo da se broj radnih grupa koje su formirane radi procesa pristupnih pregovora, u zemljama koje su obuhvaćene istraživanjem, obično podudara sa brojem pregovaračkih poglavlja.

Slovenija	31 radna grupa
Poljska	38 radnih grupa
Češka	31 radna grupa
Mađarska	31 radna grupa
Hrvatska	35 radna grupa
Estonija	31 radna grupa
Slovačka	29 radna grupa
Letonija	31 radna grupa

U nastavku ćemo obratiti pažnju na sastav radnih grupa, kao i na način formulisanja pregovaračkih pozicija u okviru istih.

2.5.1. SASTAV RADNIH GRUPA

Sastav radnih grupa u zemljama koje su bile u fokusu istraživanja činili su službenici iz resornih ministarstava ili državnih agencija (Poljska, Mađarska), dok su u nekim radnim grupama, osim službenika, bili i predstavnici civilnog sektora (predstavnici akademskih institucija i interesnih organizacija u Estoniji i Hrvatskoj, predstavnici sindikata u Sloveniji).

Takođe, u Mađarskoj, iako spoljni stručnjaci i predstavnici interesnih grupa nijesu bili formalni članovi radnih grupa, uključivali su se u analizu i pripremu nacrtu mađarskih pregovaračkih pozicija.

Na čelu radnih grupa, u većini pomenutih zemalja, bili su službenici iz odgovarajućih ministarstava ili drugih državnih institucija, ali su se na čelu mogli naći i akademski eksperti ili predstavnici interesnih grupa, kao što je to bio slučaj u Češkoj. U Poljskoj se na čelu među-ministarskog tima, koji se sastojao od 38 operativnih grupa, nalazio premijer.

Slovenija	<i>Na čelu radnih grupa su bili visoki državni službenici iz odgovarajućih ministarstava i drugih državnih institucija</i>
Poljska	<i>Na čelu među-ministarskog tima, koji se sastojao od 38 operativnih grupa, se nalazio premijer</i>
Češka	<i>Na čelu radnih grupa nalazili su se predstavnici ministarstava odgovornih za određena poglavlja, akademski eksperti i predstavnici interesnih grupa</i>
Mađarska	<i>Na čelu radnih grupa su se nalazili državni službenici iz relevantnih resornih ministarstava</i>
Hrvatska	<i>Na čelu radnih grupa se nalazio šef, koji upravlja radom radne grupe u dogovoru sa članom pregovaračkog tima koji je zadužen za koordinaciju pojedinog poglavlja pregovora</i>
Estonija	<i>Na čelu radnih grupa su se nalazili zvaničnici iz ministarstava ili državne administracije, koji su takođe članovi pregovaračkog tima</i>

Od ključnog značaja svakako je i kriterijum odabira članova radnih grupa, jer od njihove kompetentnosti i stručnosti zavisi kvalitet pregovaračkih pozicija.

Slovenija
<i>Jedan od ključnih kriterijuma bila je nepripadnost nekoj od političkih stranaka</i>

Estonija
<i>Za članove radnih grupa birani su službenici iz odgovarajućih ministarstava ili državnih agencija koje su profesionalno i zakonski kompetentni za određeno poglavlje prava Evropske unije</i>

CDT smatra da radne grupe treba da uključe predstavnike nevladinih organizacija, fakulteta, sindikata i privrednih udruženja ali, naravno, u mnogo većem broju nego u Pregovaračkom timu. Još jednom naglašavamo da je crnogorsko društvo malo društvo koje ne smije da se zatvori po pitanju ovako važnih odluka, jer ne postoji dovoljno eksperata za sve oblasti koje će biti predmet pregovora, pogotovo ako se iz radnih grupa isključe predstavnici civilnog sektora. Glavni kriterijum izbora članova trebao bi biti profesionalizam članova.

Takođe, smaramo da je neophodno organizovati redovne konsultacije između članova radnih grupa i svih relevantnih stručnjaka i predstavnika civilnog sektora kada su u pitanju oblasti u kojima su isti angažovani, kako bi se formulisali najbolji nacrti pregovaračkih pozicija. Ovo je jedini način da se akumulira najveći nivo znanja iz svih relevantnih oblasti i da se stručno i efikasno formulišu kvalitetne pregovaračke pozicije.

U prilogu možete pogledati dio upitnika za kontakte koji se odnosio na proceduralne aspekte koordinacije.

Odgovor : Parlament, Estonija

3. KOORDINACIJA PROCESA

(Koordinacija procesa podrazumijeva menadžment formulisanja pregovaračkih pozicija i učešća svih relevantnih interesa i aktera u odgovarajućim fazama pregovaračkog procesa.)

1. Koliko je oformljeno radnih grupa u pregovaračkom procesu?

31 radna grupa

2. Da li su radne grupe bile samostalne ili integrisane u pregovarački tim?

Bile su povezane sa timom ali nisu bile direktno integrisane. Njihov rad je najvećim dijelom bio nezavisan i jedan od njihovih zadataka bio je da sprovedu analizu evropskog *acquis*-a i estonijskog zakonodavstva, kao i da implementiraju obaveze preuzete tokom pregovora.

3. Da li su šefovi radnih grupa bili formalni članovi pregovaračkog tima?

Da. Šefovi radnih grupa bili su članovi pregovaračkog tima (bilo ih je 34). Predstavnici ministarstava su takođe bili članovi tima.

4. Na koji način je bio regulisan odnos radnih grupa i članova Misije u Briseu?

5. Da li je bio usvojen dokument kojim su se regulisali detalji formulacije pregovaračkih pozicija?

Evropski sporazum bio je zakonska osnova odnosa između Estonije i EU tokom procesa pristupanja.

Odgovor: Lubomir Fajtak, Direktor parlamentarnog Instituta Nacionalnog Savjeta, Slovačka

3. KOORDINACIJA PROCESA

1. Koliko je oformljeno radnih grupa u pregovaračkom procesu?

Za svako pregovaračko poglavlje po jedna - ukupno 29

2. Da li su radne grupe bile samostalne ili integrisane u pregovarački tim?

3. Da li su šefovi radnih grupa bili formalni članovi pregovaračkog tima?

Da.

4. Na koji način je bio regulisan odnos radnih grupa i članova Misije pri EU?

Šef Misije pri EU bio je član pregovaračkog tima.

5. Da li je bio usvojen dokument kojim su se regulisali detalji formulacije pregovaračkih pozicija?

Pregovaračke pozicije usvajala je Vlada.

2.5.2. USKLAĐIVANJE POZICIJA U OKVIRU RADNIH GRUPA

Neophodno je razmotriti koji je najuspješniji način usklađivanja i formulisanja nacrtu pregovaračkih pozicija u okviru radnih grupa.

Korisne prakse možemo naći u primjerima Slovenije i Hrvatske, gdje su se pregovaračke pozicije usklađivale na sastancima radnih grupa, koje su uključivale i civilni sektor, u saradnji sa tijelima državne uprave ili drugim tijelima koja su bila nosioci pojedinih poglavlja pregovora, što znači da su one formulisane kroz intenzivnu saradnju i uz političku odgovornost više relevantnih aktera procesa.

Osim ovoga, potrebno je definisati procedure i mehanizme koji će se koristiti ukoliko dođe do neslaganja prilikom formulisanja i usklađivanja pregovaračkih pozicija, kao i ukoliko dođe do promjene pozicije u toku pregovora.

Dobro rješenje ovog problema možemo naći u Sloveniji, gdje je bilo potrebno dobiti novi mandat od Parlamenta ukoliko dođe do promjena u pregovaračkoj poziciji u toku samih pregovora. Ova dobra praksa je ostvariva jedino u slučaju da, kao što je već rečeno, parlament ima stvarnu političku odgovornost u procesu pristupnih pregovora i administrativne, organizacione i druge kapacitete koji će mu omogućiti vršenje ovih važnih i kompleksnih funkcija.

Estonija

Radne grupe su formulisale prve nacрте pregovaračkih pozicija, nakon proučavanja prava Evropske unije, zajedno sa Komisijom, i analize estonskog zakonodavstva. Nacrti su se dostavljali pregovaračkom timu na diskusiju, a ministar vanjskih poslova ih je, ukoliko su prihvaćeni, dostavljao Kabinetu na odlučivanje.

Mađarska

Radne grupe su pripremale pregovore, analizirale nacрте mađarskih pozicija, dostavljale ih glavnom pregovaraču za operativno upravljanje u Briselu. Uključivali su se i spoljni stručnjaci i predstavnici interesnih grupa. Ukoliko bi došlo do neslaganja u stručnoj delegaciji, to pitanje bi se prenosilo na Konferenciju upravnih državnih sekretara. Ukoliko se pitanje ne bi moglo riješiti na tom nivou odučivao bi Kabinet.

2.5.3. TIJELA KOJA PRUŽAJU PODRŠKU PREGOVARAČKIM STRUKTURAMA

Tijela koja imaju najvažnija zaduženja u proceduralnim aspektima koordinacije su: Sektor za evropske integracije u Ministarstvu vanjskih poslova u Češkoj i Mađarskoj, Državni kancelarijat u Estoniji i Kancelarije za evropske integracije u Sloveniji i Poljskoj.

Formiranje tijela čija će se uloga odnositi na pružanje podrške pregovaračkim strukturama (ili dodjeljivanje nadležnosti nekom od već postojećih) je od izuzetnog značaja jer se njihova uloga, između ostalog, odnosi na savjetovanja i pripremanje rada ključnih tijela (Letonija) i osoba ovog procesa i to po pitanju osjetljivih političkih dilema (Poljska), na logističku podršku radu pregovaračke strukture i povezivanje kontakata na različitim nivoima (Hrvatska), kao i na uspostavljanje komunikacije i konsultacija sa predstavnicima civilnog sektora (Mađarska, Estonija, Letonija).

Poljska	<i>Nacionalni savjet za evropske integracije</i>
	<i>Premijer imenuje članove iz reda predstavnika društvenih i profesionalnih organizacija i naučnih krugova. Glavni poslovi ovog tijela odnosili su se na pružanje podrške Vladi vezano za poslove koji se tiču pristupanja EU i na savjetovanje premijera o osjetljivim političkim pitanjima.</i>
Estonija	<i>Savjet za konsultacije sa organizacijama civilnog sektora</i>
	<i>Uloga ovih tijela odnosila se na uspostavljanje komunikacije između Vlade i organizacija civilnog sektora, kao što su udruženja poslodavaca i sindikati.</i>
Mađarska	<i>Savjet za evropske integracije</i>
	<i>Ovo tijelo se sastojalo od predstavnika udruženja poslodavaca i sindikata i njegova uloga je bila da unaprijedi proces konsultacija, razmjenu informacija i mišljenja o pitanja pristupanja EU.</i>
	<i>Strateška radna grupa za integraciju</i>
	<i>Ova radna grupa, sastavljena od predstavnika NVO-a, je postojala do 1998. godine. Obezbeđivala je studije za pojedine ekspertske delegacije, a grupom je koordinirao Kabinet premijera.</i>

Hrvatska	Tajništvo Pregovaračke skupine
	<i>Preko ovog tijela se vršila komunikacija unutar hrvatske pregovaračke strukture. Ovo tijelo djeluje kao žarište mreže za horizontalne kontakte (npr. između radnih grupa i resornih ministarstava), kao i za vertikalnu komunikaciju sa institucijama EU u Briselu.</i>

Potrebno je pažljivo razmotriti sastav i nadležnosti tijela zaduženih za pružanje podrške pregovaračkim strukturama i odrediti da li će ta tijela imati administrativnu ili konsultativnu ulogu, ili dobro koordinirane obje uloge. Naime, ova tijela mogu biti izvanredan način unaprijeđenja komunikacije sa civilnim sektorom i još jedan nivo njihovog uključivanja u pregovarački proces.

2.6. MISIJA PRI EVROPSKOJ UNIJI

Veoma važan segment pregovaračke strukture svakako je misija pri Evropskoj uniji, čija je glavna uloga da obezbijedi efektivnu razmjenu informacija i da unaprijedi komunikacione kanale između zemlje kandidata i Brisela.

Važna pitanja koja je potrebno razmotriti kada se govori o misiji pri EU, svakako se odnose na sastav misije, izbor za šefa misije a, takođe, moraju se utvrditi sektori (odsjeci) za različite politike i oblasti iz kojih će se misija sastojati i, na osnovu toga, odrediti ko će biti članovi i koliko će članova svaki sektor brojati.

Kada je pitanju broj članova misije, istraživanje je pokazalo sljedeće - u Sloveniji je 2003. godine bilo 20 članova misije, u Poljskoj 18 članova, u Estoniji ih je na početku bilo 12 a zatim 80, dok je u Mađarskoj na početku bilo 23 a kasnije oko 100 članova.

Što se tiče izbora za šefa misije, u Poljskoj je to bio član pregovaračkog tima, a u Mađarskoj glavni pregovarač pregovaračkog tima, što je učvrstilo i olakšalo samu

komunikaciju između misije i pregovaračkog tima. Na čelu hrvatske misije pri EU i estonske misije pri EU bili su ambasadori.

Uloga **Misije Poljske pri EU** nije bila toliko snažna kao u slučaju Mađarske, gdje je šef Misije ujedno zauzimao i funkciju glavnog pregovarača. Kao što je već navedeno, na čelu Misije Poljske pri EU nalazio se član pregovaračkog tima.

Članovi diplomatskog osoblja Misije su bili delegirani iz Ministarstva vanjskih poslova, na period od četiri do pet godina, a samo mali broj njih bio je delegiran iz ostalih ministarstava.

Konstantno se povećavala potreba za većim brojem eksperata u misiji, a samim tim bilo je neophodno povećati broj članova Misije. Neki eksperti su otišli u Brisel baš zahvaljujući konkretnim potrebama koje su se javile u toku pregovaranja.

Misija se sastojala iz devet sektora, od kojih su najveći bili zaduženi za poslove iz oblasti politike i ekonomije, dok je najmanji odsjek bio zadužen za pitanja socijalne prirode.

Uloga misije odnosila se na posredovanje u protoku informacija između Vlade i institucija EU, pružanje podrške glavnom pregovaraču, lokalno organizovanje poljskih delegacija u Briselu, kao i na kooperaciju u pitanjima vezanim za diplomatske aktivnosti.

U decembru 2001. godine na mjesto ambasadora postavljen je Marek Gaela, koji je smatran premijerovim bliskim saradnikom. Imenovanje članova misije, tj. predstavnika u Briselu, bila je veoma politizovana odluka i samo nekoliko mjeseci nakon promjene vlade došlo je i do promjene nadležnih na ključnim pozicijama u procesu odlučivanja vezanom za Evropsku uniju.

Misija Mađarske pri EU uspostavljena je 1990. godine. Razvoj događaja u procesu pregovaranja sa EU uticao je na povećanje broja članova misije pa je, stoga, na samom početku bilo 23 člana, a u završnoj fazi iščekivanja članstva bilo je čak 100 članova Misije.

Polovina članova misije bila je dio Ministarstva vanjskih poslova, dok su drugu polovinu činili stručnjaci za određene oblasti, postavljeni od strane resornih ministarstava, koji su bili zaduženi za jednu ili više oblasti. Rad misije bio je organizovan u okviru tri sektora – Politički sektor, Sektor za politike zajednice i Sektor za industrijsku i trgovinsku politiku.

Mađarska misija pri EU imala je izuzetnu saradnju sa radnim grupama na taj način što je svaka radna grupa imala kontakt osobu u misiji pri Briselu. Ovo je u značajnoj mjeri olakšalo i unaprijedilo komuniciranje na različitim nivoima, a samim tim i doprinijelo boljoj i efikasnijoj organizaciji pregovora.

Misija Estonije pri EU uspostavljena je 1996. godine, sa ciljem da unaprijedi i olakša proces pristupanja Evropskoj uniji kroz razmjenu informacija između institucija EU i Vlade.

Misija se sastojala od 20 članova, bez jasne hijerarhijske strukture. Bila je podijeljena u tri sektora – sektor zadužen za politička pitanja i bezbjednosnu politiku (u nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova), sektor koji se sastojao od odjeljenja zaduženih za ekonomiju, kulturu i obrazovanje (sa predstavnicima Ministarstva vanjskih poslova i resornih ministarstava) i sektor zadužen za administrativna i tehnička pitanja.

Ambasador, koji je zadužen za pregovore, koordinirao je aktivnostima članova misije. Ipak, i resorna ministarstva su davala direktna zaduženja članovima misije. U administrativnom pogledu, kao i u pogledu ispunjavanja zadatih dužnosti, članovi misije su bili podređeni ambasadoru.

Misija Hrvatske pri EU, na čijem čelu se nalazi veleposlanik Branko Baričević, sastoji se iz Političkog odsjeka (14 članova), Sektorskog odsjeka (22 člana), Odsjeka za odnose sa javnošću (dva člana), Administrativno-tehničkog odsjeka (dva člana) i Kancelarije glavnog pregovarača (pet članova).

Crna Gora bi, u što kraćem vremenskom roku, trebalo da napravi plan i program razvoja Misije pri Evropskoj uniji, kako bi imala adekvatno predstavljanje i zastupanje interesa u Briselu. Neophodno je izgraditi i razraditi strukture Misije, kako bi ona mogla efikasno ostvarivati svoju ulogu. Ovdje je ključna stvar angažovanje pravih ljudi koji su stručni za određene i najvažnije oblasti i koji će biti raspoređeni u sektore tj odsjeke iz kojih će se Misija sastojati. Kao što je već navedeno, imamo izuzetno koristan primjer saradnje Misije pri EU i radnih grupa, u Mađarskoj, gdje je svaka radna grupa imala kontakt osobu u Misiji pri Briselu, a 17 zaposlenih u Misiji su bili službenici raznih ministarstava i imali su ekspertsko znanje iz određenih oblasti.

Da bi Crna Gora mogla da ima valjanu komunikaciju između nacionalnih pregovaračkih struktura i Misije u Briselu ona mora proširiti kapacitete i izgraditi strukturu svoje Misije i pripremiti je za buduće izazove koje donosi proces pregovaranja.

U prilogu možete pogledati odgovore na dio upitnika za kontakte koji se odnosi na proceduralne aspekte koordinacije, a na koji nam je odgovore pružilo Tajništvo Pregovaračke skupine Republike Hrvatske.

3. KOORDINACIJA PROCESA

(Koordinacija procesa podrazumijeva menadžment formulisanja pregovaračkih pozicija i učešća svih relevantnih interesa i aktera u odgovarajućim fazama pregovaračkog procesa.)

1. Koliko je oformljeno radnih grupa u pregovaračkom procesu?

Njihov broj je bio isti kao i broj poglavlja *acquis* – a tj 35.

2. Da li su radne grupe bile samostalne ili integrisane u pregovarački tim?

Radne grupe su bile samostalne u svom ekspertskom poslu. Ipak, pregovarač za pojedino poglavlje, ili grupu pregovaračkih poglavlja, bio je formalni član pregovaračkog tima.

3. Da li su šefovi radnih grupa bili formalni članovi pregovaračkog tima?

Ne.

4. Na koji način je bio regulisan odnos Misije pri EU i radnih grupa?

Putem Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija, tačnije putem Tajništva Pregovaračke skupine i Uprave za koordinaciju prilagodba pravnom sustavu Europske unije i praćenje provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kao i Kancelarije šefa pregovaračkog tima.

5. Da li je bio usvojen dokument kojim su se regulisali detalji formulacije pregovaračkih pozicija?

Pregovori su vođeni na osnovu pregovaračkih pozicija Evropske unije i Republike Hrvatske, pripremljene na osnovu rezultata screening-a za svako poglavlje. Za svako pregovaračko poglavlje, Republika Hrvatska je, kao zemlja kandidat, prva prezentovala pregovaračke pozicije, u kojima je bio specificiran plan i način prihvatanja i implementacije *acquis*, zajedno sa opisom institucionalnih kapaciteta.

Procedura i način izrade i usvajanja hrvatskih pregovaračkih pozicija definisane su Vladinom uredbom iz 2005. godine

* **DODATNA INFORMACIJA**

U iščekivanju zvaničnog početka pregovora, 7. aprila 2000. Vlada Republike Hrvatske uspostavila je pregovaračku strukturu i definisala sastav i odgovornost tijela koja su sačinjavala strukturu. To su bila sledeća tijela:

- *Državno izaslanstvo Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji;*
- *Koordinacija za pregovore o pristupanju,*
- *Pregovarački tim za vođenje pregovora,*
- *Radne grupe za pripremu pregovora,*
- *Kancelarija šefa pregovaračkog tima,*
- *Tajništvo Pregovaračke skupine*

Za svako pojedinačno poglavlje pregovora odgovornost su imala određena tijela državne uprave i ostale institucije, u zavisnosti od njihovih nadležnosti. Njihov zadatak se odnosio na uspostavljanje koordinacije među svim relevantnim akterima procesa, kao i na pružanje ekspertske i tehničke pomoći pregovaračkom timu i radnim grupama.

2.7. ULOGA PARLAMENTA U PROCESU PRISTUPNIH PREGOVORA

Jedan od ključnih faktora koji će uticati na postizanje transparentnosti i demokratskog karaktera pregovaračkog procesa svakako će biti uloga koju će odigrati Parlament, kao predstavničko tijelo građana.

Činjenica je da sam proces pregovaranja ne treba da bude „ekskluziva izvršne vlasti“ već, kroz njega, treba da se jača demokratski karakter odluka, uključivanjem što više relevantnih aktera i institucija, među kojima je Parlament svakako jedna od najvažnijih.

Prije svega, trebalo bi usvojiti dokument koji će regulisati sve aspekte saradnje između Vlade i Parlamenta, i time formalizovati njihov odnos i uloge u pregovaračkom procesu.

U Sloveniji i Hrvatskoj su usvojeni ovakvi dokumenti, i pokazali su se kao veoma korisni za regulisanje odnosa navedenih institucija.

Naime, u Sloveniji je saradnja između Skupštine i Vlade regulisana Zakonom o saradnji između Narodne skupštine i Vlade u vezi evropskih poslova, koji je stupio na snagu 23. aprila 2004. godine, koji je usvojen na osnovu člana 3a Ustava.

U Hrvatskoj je, 19. januara 2005. godine, odnos Vlade i Parlamenta formalizovan kroz Izjavu Hrvatskog sabora i Vlade Republike Hrvatske o zajedničkom djelovanju u procesu pregovora za punopravno članstvo u Evropskoj uniji.

Opšti konsenzus svih političkih partija u parlamentu potvrđen je Zajedničkom izjavom svih političkih partija o početku pregovora između Hrvatske i Evropske unije, u decembru 2004. Nakon toga, 2005. godine, donesena je Deklaracija o osnovnim principima pregovora za punopravno članstvo Republike Hrvatske u Evropskoj uniji, već pomenuta Izjava, kao i Odluka o osnivanju Nacionalnog odbora za praćenje pregovora.

Takođe, parlamenti u Hrvatskoj i Slovačkoj usvojili su i dokumenta kojima regulišu sopstvenu ulogu u procesu pregovora. U Hrvatskoj je to bila već pomenuta Deklaracija o osnovnim principima pregovora za punopravno članstvo Republike Hrvatske u Evropskoj uniji, a u Slovačkoj je usvojeno više dokumenata koja imaju ovu funkciju: Glavni zadaci Nacionalnog savjeta u procesu približavanja slovačkog zakonodavstva zakonodavstvu Zajednice (1996)², Nacionalni savjet i njegova uloga u procesu integracije (1999), „Euro-amandman“ na Ustav Republike Slovačke³.

Skupština Crne Gore je usvojila Akcioni plan za jačanje zakonodavne i nadzorne uloge Parlamenta za period Novembar 2010 – Novembar 2011. Prema ovom Akcionom planu, Parlament je trebao da usvoji dokument kojim bi se regulisala njegova uloga u procesu pregovaranja sa EU, ali još uvijek nijesu preduzeti značajni koraci u ovom smjeru.

Iako nisu usvojeni u svim zemljama koje su prošle kroz pregovarački proces, dokumenti ove vrste izuzetno su značajni i poželjni, jer formalizuju odnos institucija, definišu njihove nadležnosti u procesu i značajno umanjuju mogućnosti nastajanja eventualnih nesuglasica ili prekoračenja ovlašćenja. Osim toga, ovim putem će Parlamentu biti data stvarna politička odgovornost, što će omogućiti njegovo ozbiljno angažovanje u svim aspektima pregovaračkog procesa za koje je nadležan.

Dalje, u gotovo svim parlamentima zemalja koje su bile u fokusu istraživanja ustanovljena je praksa da se predlozima zakona namijenjenim harmonizaciji daje prioritet i da se usvajaju po skraćenom postupku.

² The main tasks of the National Council in the process of Approximation of Slovak Law to Community Law (1996)

³ „Euro-amendment“ of the Constitution of the Slovak Republic (2001).

Iako je ovo od enormnog značaja za proces harmonizacije zakonodavstva, treba sagledati i druge, manje pozitivne, aspekte. Naime, da bi ova praksa bila zaista efikasna, potrebno je napraviti balans između brzine usvajanja i rasprave o predlozima, kako novi zakoni ne bi ostali samo mrtvo slovo na papiru. Ukoliko se zbog hitne procedure izbjegne temeljna rasprava na odborima, to će se značajno odraziti na kvalitet odlučivanja. Ovakva situacija bi dovela do raskoraka između zakonskih propisa i stvarnih kapaciteta njihovog sprovođenja, a to bi, ujedno, bio i veliki korak unazad na putu pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji. Stoga, neophodno je ojačati legislativnu i nadzornu funkciju Parlamenta. Prema mišljenju Evropske komisije, Parlament još uvijek ne koristi u potpunosti sve dostupne mehanizme u cilju unaprijeđenja nadzorne funkcije. Unaprijeđenje kapaciteta Parlamenta je jedini način da Parlament prestane da bude samo glasačka mašina i da počne efikasno da ostvaruje svoju funkciju, ne samo u pregovaračkom procesu, nego i nakon njega.

Istraživanje je pokazalo da su uloge parlamenata u pomenutim zemljama bile vezane za konsultativnu i nadzornu funkciju. Takođe, u okviru njihovih nadležnosti mogle su se naći neke vrlo odgovorne i zahtijevne aktivnosti, kao što su davanje mišljenja o pregovaračkim pozicijama i izrađivanje izvještaja o napretku pregovora, za koje je od ključnog značaja bila dobra informisanost i organizovanost parlamenta. Jedinstven primjer je bila Slovenija, čiji je Parlament bio najaktivnije uključen u pregovarački proces i koji je, pored ostalog, usvajao i nacрте pregovaračkih pozicija. Takođe, ukoliko bi u Sloveniji, u toku pregovora, došlo do promjene pregovaračke pozicije, bilo je neophodno tražiti novi mandat od Parlamenta.

U parlamentima svih zemalja koje su bile u fokusu istraživanja bili su formirani parlamentarni odbori koji su se bavili pitanjima pristupnih pregovora. Ovi odbori su imali različite zahtijevne funkcije, među kojima: izrađivanje sopstvenih izvještaja o napretku, prezentacije javnog mišljenja o pitanjima iz oblasti evropskih integracija, organizovanje debata o zakonima Evropske unije, održavanje komunikacije sa parlamentarnim tijelima iz zemalja EU itd.

Interesantan primjer je hrvatski Odbor za monitoring pregovora u čijem sastavu su se, osim predstavnika političkih partija, našli i članovi sindikata, udruženja poslodavaca i akademske zajednice. U Sloveniji su predstavnici civilnog sektora mogli biti pozvani da učestvuju u raspravi kod pojedinih tačaka dnevnog reda koje su u sferi njihovog interesovanja, dok su u Poljskoj članovi nevladinih organizacija bili uključeni samo na nivou radnih grupa, iako nisu imali pristup kompletnom sadržaju pregovaračkih pozicija. Takođe, u Poljskoj i Hrvatskoj su članovi pregovaračkog tima mogli uzeti učešće u radu odbora, u okviru diskusija vezanih za evropske integracije i proces pregovaranja sa EU.

Sastanci odbora su u Slovačkoj i Mađarskoj (osim u izuzetnim prilikama) bili otvorenog tipa, tako da su im mogle prisustvovati zainteresovane strane.

CDT smatra da bi odbori trebali biti otvoreni za profesionalce koji će svojim znanjem i iskustvom unaprijediti njihov rad i kapacitete. Samim tim, bilo bi poželjno uključiti relevantne predstavnike civilnog sektora, koji su eksperti u svojim oblastima djelovanja, u rad odbora jer bi to u značajnoj mjeri doprinijelo kvalitetu rada i odlučivanja. Takođe, da bi ovo bilo moguće, neophodno je, prije svega, regulisati procedure komunikacije sa civilnim sektorom, a zatim i procedure njegovog eventualnog uključivanja u rad odbora.

Od ključnog značaja za transparentnost procesa pristupnih pregovora su način i intenzitet komunikacije sa građanima. Imamo dobar primjer na Kipru, gdje je Odbor za evropske poslove formirao Pododbor za komunikaciju sa građanima. Pododbor je bio zadužen za komunikaciju i informisanje građana o najvažnijim pitanjima iz oblasti evropskih integracija, ali i o tome kako će pristupanje Evropskoj uniji uticati na njihove živote. Organizovane su debate na nacionalnom nivou, kao i seminari i radionice, koji su bili otvoreni i za predstavnike medija.

Takođe, u Estoniji su organizovane kampanje za javnost, zajedničkim angažmanom pregovaračkog tima i civilnog sektora, a u Hrvatskoj je civilni sektor preuzeo organizovanje niza javnih događaja, radi upoznavanja građana sa temama vezanim za Evropsku uniju.

CDT smatra da je neophodno pravovremeno i objektivno informisati javnost kako bi proces pregovaranja imao smisla. Građani moraju biti upoznati sa dešavanjima na ovom polju kako bi mogli da shvate da je pregovarački proces kompleksan i da zahtijeva mnogo truda i kompromisa u cilju postizanja optimalnog rješenja. Skupština, kao predstavničko tijelo građana, ima obavezu da se posveti ovom pitanju i da definiše način i procedure komunikacije sa javnošću. Zbog toga, odluke koje budu donesene od strane Skupštine i Odbora, u toku ovog procesa, kao i sve aktuelnosti, trebalo bi da budu dostupne građanima na posebnom dijelu web sajta Skupštine. Zatim, neka od dobrih rješenja, koja se tiču edukacije građana, uključivala bi organizovanje debata na nacionalnom nivou, kao i seminara i TV emisija, koji bi doprinijeli kvalitetu informisanja, kao i razumijevanju izazova pregovaračkog procesa.

Iz ovoga slijedi zaključak da je izuzetno važno izgraditi dobro organizovan model komunikacije sa građanima, jer od načina komunikacije zavisi kakvu će podršku građana proces imati, koliko će oni biti uključeni i zainteresovani za navedena dešavanja, a samim tim i pripremljeni na buduće pristupanje Evropskoj uniji.

2.7.1. PREGLED KLJUČNIH NADLEŽNOSTI PARLAMENTA - ANALIZA PO ZEMLJAMA

★ *Estonija*

Estonski Parlament (*Riigikogu*), za razliku od nekih drugih evropskih država, nije usvojio posebnu proceduru u cilju harmonizacije estonskog zakonodavstva sa pravnim poretkom Evropske unije. Takođe, nijesu usvajani posebni akti koji bi regulisali odnos Vlade i Parlamenta u procesu pregovaranja.

U Parlamentu je 1997. godine formiran *Odbor za evropske poslove*, kao posebno tijelo koje je zaduženo za EU pitanja u okviru Parlamenta. Mandat Odbora nije bio utvrđen pravnim aktima, a nadzor se oslanjao, prije svega, na običaje i dobru praksu.

Formalno, uloga Odbora bila je da doprinese postizanju ciljeva pridruživanja definisanih na osnovu Evropskog sporazuma, da održava saradnju sa Vladom, kao i sa Evropskim Parlamentom i ostalim institucijama EU. Odbor je preuzeo ulogu foruma koji je okupljao civilni sektor, kao i predstavnike zakonodavne i izvršne vlasti po pitanjima pozicija Estonije u pregovaračkom procesu. Odbor je razmatrao pozicije prije nego što ih Vlada odobri. Takođe, Odbor je prosljeđivao Vladi na uvid svoja mišljenja i predloge vezane za pregovaračke pozicije. Osim ovoga, Odbor je bio uključen u kampanju koja se odnosila na predstavljanje koristi i obaveza koje proces pristupanja EU donosi Estoniji i njenim građanima.

Odbor se sastojao od 12 članova iz svih političkih partija, kao i od članova skoro svih ostalih stalnih odbora.

U toku pristupanja održavani su sastanci predsjednika Odbora za evropske poslove, nazvani 5+1. Sastancima je prisustvovalo šest zemalja - Estonija, Mađarska, Poljska, Kipar, Češka i Slovenija.

★ *Kipar*

Parlament Kipra bio je zadužen za praćenje pregovora između EU i Kipra, na način što je Vlada informisala Odbor za evropske poslove o toku pregovora i o procesu pristupanja kroz proces podnošenja odgovarajućih dokumenata. Odbor je zauzimao stavove koje je Vlada zatim ozbiljno razmatrala.

Odbor za spoljne poslove koji je postojao u Parlamentu Kipra, preimenovan je u parlamentarni Odbor za spoljne i evropske poslove. Nakon ovoga, došlo je proširenja u pogledu članstva, kao i do povećanja nadležnosti ovog Odbora kako bi se efikasno mogao uključiti u zakonodavne i ostale aktivnosti povezane sa harmonizacijom nacionalnog zakonodavstva sa *acquis communautaire*. Odbor je tada brojao 19 članova i na taj način postao je najveći parlamentarni odbor.

Plenum je, 14. juna 2001. godine, po preporuci Odbora za izbor, podijelio parlamentarni Odbor za vanjske i evropske poslove na dva odbora – Odbor za vanjske poslove i Odbor za evropske poslove. Nadležnosti nekadašnjeg Odbora za van-

jske i inostrane poslove vezane za evropski put Kipra, tada su prešle u nadležnost Odbora za evropske poslove, koji se sastojao od 15 članova.

Odbor za evropske poslove je bio zadužen za nadzor nad procesom pregovora o pristupanju EU i Kipra. Kako bi mogao vršiti ovu funkciju, Odbor je bio informisan o pregovorima i cjelokupnom procesu pristupanja, od strane Vlade koja mu je podnosila sva relevantna dokumenta.

Odbor je pozivao, na regularnoj osnovi, Koordinatora harmonizacije (prethodno se zvao šef delegacije za pregovore o pristupanju Kipra Evropskoj uniji), kao i ministra vanjskih poslova i ostale vladine zvaničnike, koji su ga informisali o pregovaračkim pozicijama u različitim poglavljima, kao i o razvoju pregovaračkog procesa i napretku svakog pojedinačnog poglavlja.

Odbor je Koordinatoru harmonizacije iznosio svoje stavove o mnogim aspektima pregovaračkog procesa, prije nego budu donešene konačne odluke. Kasnije je Parlament prenosio svoj stav Vladi, koja je isti uzimala u ozbiljno razmatranje.

Odbor je isključivo bio nadležan za analizu zakona ili propisa u cilju usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnim poretom Evropske unije. Postojala je praksa skraćene procedure kako bi se ispunili postavljeni rokovi za usvajanje zakonodavstva. U okviru ovog postupka za harmonizaciju, Odbor je razmotrio i proslijedio plenumu na harmonizaciju 1148 zakona i drugih propisa.

U okviru parlamentarne kontrole u procesu pridruživanja, nakon odobrenja svakog predloga zakona za harmonizaciju, Odbor je nadzirao i evidentirao obaveze Vlade u odnosu na realizaciju zakona i ispitivao je, na redovnoj osnovi, da li su pomenute obaveze zaista realizovane. Takođe, na osnovu informacija dobijenih od izvršne vlasti, Odbor je nadgledao izvršavanje obaveza koje je Republika Kipar preuzela a koje se odnose na legislativu koja je trebalo da bude usvojena, i podsjećao izvršnu vlast na njihove obaveze, ako je i kada je primjećeno značajno zakašnjenje.

Odbor za evropske poslove bio je povezan sa Evropskim parlamentom, kao i sa parlamentima država članica Evropske unije i država kandidata za ulazak u EU. Odbor je prisustvovao brojnim konferencijama i sastancima, kao što je COSAC. Kako bi mogao u potpunosti ostvariti ovu ulogu, Odboru su pomoć pružale stručne službe, naročito Služba za evropske poslove i Služba za međunarodne poslove.

Kada je u pitanju komunikacija sa građanima, Odbor je oformio poseban pododbor koji je imao zaduženje da informiše javnost o pitanjima vezanim za Evropsku uniju, sa posebnim akcentom na to kako će pristupanje Evropskoj uniji uticati na život građana. Ova praksa je započeta u okviru debate na nacionalnom nivou, čija je tema bila budućnost Evrope, a nastavljena je kroz brojne radionice i seminare na ovu temu.

U prilogu možete pogledati odgovore na dio upitnika koji se odnosi na ulogu parlamenta i parlamentarnog odbora u procesu pridruživanja EU, a na koje je odgovore Predstavnički dom Republike Kipar.

4. ULOGA PARLAMENTA U PROCESU PREGOVARANJA SA EVROPSKOM UNIJOM

1. Da li je odnos vlade i parlamenta, u toku pregovaračkog procesa, bio regulisan posebnim zakonodavstvom?

Ne.

2. Da li je parlament usvojio dokument kojim je regulisao sopstvenu ulogu u procesu evropskih integracija?

Ne.

3. Da li je usvojen neki trilateralni sporazum koji se odnosi na proces evropskih integracija ili pristupne pregovore sa EU, a koji se tiče parlamenta, vlade i civilnog sektora?

Ne.

4. Da li je ustanovljena praksa da se predlozima zakona namijenjenim harmonizaciji daje prioritet i da se usvajaju po hitnom (skraćenom) postupku?

Da.

5. Kakvu ulogu je imao parlament u pristupnim pregovorima:

- a) Konsultativnu ulogu
- b) Nadzornu ulogu
- c) I konsultativnu i nadzornu ulogu

6. Da li je parlament davao predloge/usvajao nacрте pregovaračkih pozicija?

Ne.

7. Ukoliko bi, u toku pregovora, došlo do promjene pregovaračke pozicije da li se tražio novi mandat od Parlamenta?

Ne.

8. Da li je vlada dostavljala parlamentu periodične izvještaje o napretku pregovaračkog procesa?

Da.

9. Da li je vlada dostajala parlamentu sva dokumenta vezana za pregovarački proces?

Obično da.

10. Da li je vlada blagovremeno dostavljala parlamentu nacрте pregovaračkih pozicija ili je samo informisala parlament po završenim pregovorima?

Odbor za evropske poslove iznosio je Koordiantoru harmonizacije svoje pozicije o mnogim aspektima procesa prije nego bi konačna odluka bila donešena. Koordinator je prosljeđivao Vladi pozicije Odbora i one su bile ozbiljno razmatrane.

11. Da li je parlament vršio saslušanja vodećih predstavnika pregovaranja?

Da.

12. Da li nepridržavanje preporuka parlamenta, od strane vlade, može biti politički kažnjivo?

Ne.

4.1. PARLAMENTARNI ODBOR

1. Da li je, u okviru parlamenta, formiran parlamentarni odbor koji se bavio pitanjima vezanim za proces pregovaranja sa EU?

Da.

2. Da li su eksperti i predstavnici NVO sektora, akademske zajednice ili sindikata bili članovi tog odbora?

Ne.

3. Da li je odbor dostavljao svoje predloge i mišljenja u pogledu pregovaračkih pozicija?

Da.

4. Da li su odboru blagovremeno dostavljane pozicije - nacrti pozicija - u procesu pregovaranja sa EU?

Obično da.

5. Da li je odbor izrađivao sopstvene izvještaje o napretku pregovora?

Da.

6. Da li je Odbor:

- a) Predstavljao civilnom sektoru pregovaračke pozicije u cjelini
Ne.

- b) Predstavljao civilnom sektoru osnovne ili djelimične informacije vezane za pregovaračke pozicije
Ne.

★ **Hrvatska**

Opšti konsenzus među relevantnim hrvatskim političkim partijama postignut je usvajanjem Zajedničke izjave svih političkih partija o početku pregovora između Hrvatske i EU, koja je usvojena u decembru 2004. godine. Nakon toga, u januaru 2005. godine, usvojena je Deklaracija o osnovnim principima pregovora za punopravno članstvo u Evropskoj uniji i Odluka o osnivanju Nacionalnog odbora za praćenje pregovora.

Procedure koje su se koristile u toku pregovora bile su definisane posebnim aktima Vlade, kao što su Postupak o pripremanju i usvajanju pregovaračkih pozicija Republike Hrvatske u pregovorima za članstvo u Evropskoj uniji i Odluka o izmjenama i dopunama postupka o pripremanju i usvajanju pregovaračkih pozicija Republike Hrvatske u pregovorima za članstvo u Evropskoj uniji.

U toku procesa pregovaranja sa EU, Parlament je imao kako konsultativnu, tako i nadzornu ulogu.

Vlada Republike Hrvatske i šef državne delegacije, imali su obavezu da podnose Parlamentu, najmanje dva puta godišnje, izvještaj o napretku pregovora.

Takođe, Vlada je imala obavezu da, dva puta godišnje, podnosi Parlamentu izvještaje o upotrebi predpristupne pomoći. Šef delegacije za pregovore podnosio je Nacionalnom odboru, najmanje tromjesečno, redovne izvještaje o pregovorima.

U decembru 2001. godine, izmjenama i dopunama članova 136 i 161 Poslovnika, Hrvatski sabor je ustanovio detaljnu proceduru u pogledu usklađenosti zakonodavstva sa *acquis*-em.

Izmjenom člana 136 je napravljena razlika između zakonodavstva koje se usklađuje i ostalih predloga zakonodavstva. Naime, predlozi zakona koji se usklađuju sa pravom EU sadrže oznaku P.Z.E.

Izmjenom člana 161 predviđeno je da se predlozi zakona, koji se usklađuju sa *acquis*-em, donose po skraćenoj proceduri, ukoliko to traži predlagač, osim ako nadležno tijelo predloži da se predlog zakona razmatra tokom prvog čitanja, zbog neusaglašenosti sa Ustavom i pravnim sistemom.

Hrvatski sabor je učestvovao u pristupnim pregovorima kroz rad sljedećih radnih tijela:

- Odbor za evropske integracije
- Nacionalni odbor za praćenje pregovora
- Izaslanstvo Hrvatskoga sabora u Zajedničkom parlamentarnom odboru RH-EU

Odbor za evropske integracije imao je sledeće nadležnosti:

- prati usklađivanje pravnog sistema Republike Hrvatske s pravnim sistemom Evropske unije,
- prati izvršavanje prava i obveza Republike Hrvatske proizašlih iz međunarodnih ugovora koji se odnose na Savjet EU,
- prati programe pomoći i saradnje Evropske unije,
- saraduje i razmjenjuje iskustva s tijelima u evropskim integracijama.⁴

⁴ <http://www.sabor.hr/Default.aspx?sec=2349>

Izaslanstvo Hrvatskog sabora u Zajedničkom parlamentarnom odboru RH-EU

Politički dijalog između Republike Hrvatske i Evropske unije vodio se kroz Zajednički parlamentarni odbor RH-EU. Ovaj odbor predstavlja novu formu kooperacije između dva parlamenta i uspostavljen je Odlukom Evropskog Parlamenta u martu 2004. godine.

S obzirom na to da je Hrvatska postala kandidat za ulazak u EU u junu 2004. godine, Hrvatski sabor je otpočeo aktivnu saradnju sa Evropskim parlamentom i parlamentima drugih zemalja kandidata, kao i zemalja članica Evropske unije. Najznačajnija aktivnost se svakako odnosi na Konferenciju predsjednika parlamenta zemalja Evropske unije, Konferenciju Zajednice i parlamentarnih odbora za evropske poslove Evropske unije⁵ i sastanke predsjednika odbora za vanjske poslove zemalja članica EU.⁶

Nacionalni odbor za praćenje pregovora o pristupanje Republike Hrvatske Evropskoj uniji.

Hrvatski sabor je 19. januara 2005. godine donio Odluku o osnivanju Nacionalnog odbora, kao radnog tijela za praćenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Evropskoj uniji. Odluka o osnivanju Nacionalnog odbora dopunjena je Odlukom o dopuni Odluke o osnivanju Nacionalnog odbora od 9. marta 2005.

Nacionalni odbor je posebno radno tijelo Hrvatskog sabora, koje ima nadležnosti u pogledu nadgledanja, ocjenjivanja toka pregovora, kao i davanja mišljenja i smjernica u ime Hrvatskog sabora o pripremljenim pregovaračkim pozicijama. Takođe, Nacionalni odbor razmatra informacije o pregovaračkom procesu, razmatra i daje mišljenja o pitanjima koja se javljaju tokom pregovora, razmatra i ocjenjuje rad pojedinih članova pregovaračkoga tima, a prema potrebi daje mišljenje i o usaglašavanju hrvatskog zakonodavstva s pravnim poretkom Evropske unije.

⁵ Conference of Community and European Affairs Committees of Parliaments of the European Union

⁶ Meetings of chairpersons of Foreign Affairs Committees of the EU Member States

Takođe, Nacionalni odbor, preko predsjednika Odbora, održava konsultacije i razmjene informacija sa predsjednikom Republike Hrvatske, premijerom i predsjednikom Sabora. Osim toga, Odbor održava redovne konsultacije i sa šefom delegacije i glavnim pregovaračem po pitanju napretka pregovaračkog procesa. Takođe, Nacionalni odbor, najmanje dva puta godišnje, izrađuje izvještaj o svom radu, koji potom podnosi Hrvatskom saboru.

Nacionalni odbor raspravlja o predlozima pregovaračkih pozicija i, nakon što iznese svoje mišljenje, pregovarački tim raspravlja o istom, da bi, nakon toga, usvojio poziciju. Konačni nacrt pregovaračke pozicije saopštava se Nacionalnom odboru.

Sastav odbora čini ukupno 17 članova: predsjednik (iz parlamentarne manjine), potpredsjednik (iz parlamentarne većine), 11 članova – poslanici ili predstavnici političkih partija. Preostala četiri člana predstavljaju kabinet predsjednika Hrvatske, sindikate, udruženja poslodavaca i akademsku zajednicu.

★ *Slovenija*

Slovenija je zemlja u kojoj je Parlament imao izuzetno aktivnu i važnu ulogu u pogledu pristupanja Evropskoj uniji.

Funkcionisanje Slovenije u okviru EU regulisano je članom 3a Ustava Republike Slovenije. Odnos između Narodne skupštine i Vlade uređen je Zakonom o saradnji Narodne skupštine i Vlade u vezi sa poslovima Evropske unije, koji je stupio na snagu 23. aprila 2004. godine.

Najvažniji zadaci Narodne skupštine odnosili su se na potvrđivanje predloga pregovaračkih pozicija Slovenije u pregovorima sa Evropskom komisijom i na harmonizaciju zakonodavstva.

Naime, Narodna skupština je učestvovala u izradi pozicija Republike Slovenije kada su u pitanju one teme koje će, s obzirom na njihov sadržaj, doći u nadležnost Skupštine, u skladu sa Ustavom i zakonom. Takođe, raspravljala je o nacrtu pozicije u okviru rokova predviđenih od strane institucija EU. Najmanje

jednom godišnje Narodna skupština je raspravljala o stanju u Evropskoj uniji i položaju Republike Slovenije u okviru EU.

Što se tiče druge važne nadležnosti Parlamenta, 1999. godine usvojen je radni kalendar sa datumima rezervisanim za debate o zakonima Evropske unije, a 2002. godine usvojen je novi Poslovnik o radu Narodne skupštine, sa ciljem skraćivanja zakonodavne procedure.

Narodna skupština je učestvovala u pristupnim pregovorima kroz rad sledećih tijela:

- Komisija za evropske poslove
- Delegacija u Zajedničkom parlamentarnom odboru Republike Slovenije i EU
- Odbor za međunarodne odnose
- Odbor za evropske poslove

Komisija za evropske poslove bila je odgovorna za koordinaciju evropskih poslova u okviru Narodne skupštine, sa posebnim osvrtom na efektivnu komunikaciju među odborima kao što su odbori drugih država kandidata i sl.

Delegacija u Zajedničkom parlamentarnom odboru Republike Slovenije i EU imala je nadležnost u pogledu nadgledanja sprovođenja obaveza iz Evropskog sporazuma. Eksperti i administrativno osoblje pružali su pomoć Komisiji za evropske poslove, kao i delegaciji u Zajedničkom parlamentarnom odboru Republike Slovenije i EU, prilikom izrade analitičkog materijala, monitoringa događaja u Briselu, kao i pružanja pomoći zvaničnoj delegaciji.

Odbor za međunarodne odnose je potvrđivao predloge pregovaračkih pozicija. Takođe, Odbor je raspravljao o izvještajima o napretku Slovenije u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, kao i o prioritetima predsjedavanja svake zemlje u Savjetu Evropske unije.

Odbor za evropske poslove je razmatrao opšta pitanja koja se tiču evropskih integracija i dokumenata Evropske komisije, koordinirao rad radnih tijela odgovornih za evropske integracije, davao mišljenja i preporuke, kao i izrađivao izvještaje koji

su analizirali posledice pristupanja Slovenije EU. Takođe, Odbor je organizovao prezentacije istraživanja javnog mišljenja o nekim pitanjima vezanim za proces evropskih integracija, organizovao i koordinirao podršku ponuđenu Sloveniji za njeno prilagođavanje EU, nadgledao proces harmonizacije propisa i sl.

★ *Poljska*

U Sejmu, donjem domu Parlamenta, postojala su tri odbora uključena u proces harmonizacije zakonodavstva: Odbor za evropske integracije, Odbor za vanjske poslove i ad hoc Odbor za evropske zakone. 1997. godine Odbor za evropske integracije je dobio značajniju ulogu po pitanju usvajanja *acquis-a*. Sva tri odbora odigrala su važnu ulogu u harmonizaciji zakonodavstva, ali je njihova politička uloga bila ograničena. U Senatu, gornjem domu, postojala su dva odbora – Odbor za vanjske poslove i evropske integracije, kao i Odbor za evropsko zakonodavstvo.

Još jedno značajno tijelo bio je Zajednički parlamentarni odbor EU i Poljske, koji je omogućio komunikaciju poljskih parlamentaraca sa članovima Evropskog parlamenta.

Što se tiče važnih dokumenata koji regulišu saradnju, 2000. godine predsjednici Sejma i Senata, zajedno sa predsjednikom Vlade, sklopili su trilateralni ugovor sa ciljem ubrzanja procesa usvajanja *acquis-a*. To je omogućilo stvaranje već pomenutog Odbora za evropske zakone u Sejmu, i ekvivalentnog Odbora za evropsko zakonodavstvo, u Senatu.

Na nacionalnom nivou, saradnja Vlade i Parlamenta uspostavljena je 2004. godine pravno obavezujućim Aktom o saradnji između Savjeta ministara, Sejma i Senata po pitanjima članstva Poljske u Evropskoj uniji. Ovaj akt je kasnije izmijenjen i dopunjen, kako bi se prilagodio novoj ulozi Parlamenta, kao što predviđa Lisabonski sporazum.

Šef pregovaračkog tima prezentovao je pregovaračke pozicije predsjednicima Sejma i Senata, predsjednicima Odbora za evropske integracije i Odbora za vanjske poslove u Sejmu, kao i predsjedniku Odbora za vanjske poslove i evropske integracije u Senatu.

Iako nije bio direktno odgovoran za harmonizaciju poljskog zakonodavstva sa *acquis communautaire*-om, šef pregovaračkog tima je nadgledao proces kad god je bilo smatrano da je to neophodno.

Takođe, šef pregovaračkog tima, kao i članovi tima, učestvovali su u parlamentarnim debatama na temu evropskih integracija, tokom kojih su predstavnici vlade informisali ostale o statusu i progresu pristupnih pregovora. Debate su bile otvorene za medije.

Sejm je bio redovno obavještavan o napretku procesa putem „Informacije o procesu pregovaranja“, koju je pripremao Vladin opunomoćenik za pristupne pregovore Poljske. Taj dokument je sadržao informacije o pregovorima kao i harmonizaciji zakonodavstva i dopunjavao se svakih pola godine.

Članovi Parlamenta su mogli biti konsultovani i mogli su iznijeti mišljenje, ali nijesu učestvovali u izradi pregovaračkih pozicija. Takođe, poslanicima su predstavljani samo sažeci pregovaračkih pozicija, i nijesu bili informisani o kompletnom sadržaju istih.

Vladin opunomoćenik za pristupne pregovore redovno je prisustvovao sastancima u Sejmovom Odboru za evropske integracije i Odboru za vanjske poslove, kao i u Odboru za vanjske poslove i evropske integracije u Senatu. Na sastancima on je prezentovao izvještaje o napretku pregovaračkog procesa i odgovrao na pitanja poslanika.

★ *Češka*

Evropski Sporazum iz oktobra 1993. godine, stvorio je osnovu za formiranje Zajedničkog parlamentarnog odbora za pridruživanje Češke i Evropskog parlamenta, u kojoj su bili jednako zastupljeni češki senatori i poslanici, kao i predstavnici Evropskog parlamenta. Odbor za pridruživanje je dobio konkretan mandat u odnosu na Savjet za pridruživanje. Češku je u ovom Odboru predstavljalo 15 poslanika i pet senatora i oni su zapravo činili Stalnu delegaciju češkog Parlamenta za saradnju sa Evropskim parlamentom.

1998. godine osnovan je *Odbor za evropske integracije*, koji je imao 11 članova. Naime, Odbor je definisao prioritete u Rezoluciji „Fokus rada Odbora“, na osnovu koje je i počeo da se bavi aspektima evropskih integracija.

Na samom početku, Odbor je pratio proces pripreme Češke za pristupanje Evropskoj uniji, usklađenost zakonodavstva Češke i EU i bio je zadužen za saradnju sa parlamentarnim tijelima iz zemalja članica EU. Kasnije, od 2001. godine, Odbor se okreće praćenju reformi institucija Evropske unije.

★ *Letonija*

U parlamentu Letonije (Saeima) formiran je *Odbor za evropske poslove* u oktobru 1997. godine. Uloga Odbora odnosila se na harmonizaciju letonskog zakonodavstva sa pravnim poretkom Evropske unije. 2001. godine, Odbor je dobio ulogu da predstavlja Letoniju u pitanjima vezanim za Evropsku uniju, nadgledao je proces pregovaranja, osiguravao političku podršku integraciji Letonije u EU i razvijao saradnju sa Evropskim parlamentom.

Uloga Odbora se promijenila nakon što je Letonija postala članica EU i nadležnost Odbora se proširila na odobravanje nacionalnih pozicija, kontrolu korišćenja EU fondova, kao i na uključivanje nevladinih organizacija i civilnog sektora u pitanja vezana za zakonodavstvo EU.

★ *Mađarska*

Mađarski Parlament je, putem *Odbora za evropske integracije*, bio direktno uključen u sprovođenje Sporazuma o pridruživanju. Parlament, takođe, direktno učestvuje u procesu harmonizacije zakonodavstva, ali je samo indirektno uključen u pristupne pregovore na taj način što je informisan o istim.

Prije pristupanja Evropskoj uniji nije postojao zakon koji je regulisao odnos između Parlamenta i Vlade.

U toku pregovora postojao je konsenzus između Parlamenta i Vlade. Naime, Vladin zadatak se odnosio na pregovaranje, dok je Parlament imao samo konsultativnu ulogu. Tek nakon pristupanja EU, odnos ove dvije institucije je regulisan Zakonom LIII o saradnji Parlamenta i Vlade u EU poslovima iz 2004. godine, kao i Rezolucijom 46/1994 (IX.30) OGY o Poslovniku Parlamenta Republike Mađarske.

Generalno, u toku procesa pristupnih pregovora, Parlament je razmatrao vladine postupke, a poslanici su mogli izraziti svoje mišljenje vezano za proces, ali ono nije bilo obavezujuće.

Od 1999. godine postojala je redovna procedura da se jednom godišnje, na plenarnoj sjednici, raspravlja o temama vezanim za Evropsku uniju. Tada se, na primjer, raspravljalo o Izvještaju o napretku ili o progresu procesa pregovora. Raspravu je otvarao ministar vanjskih poslova, a zaključivao je predsjednik Vlade. Ipak, u Mađarskoj je proces pristupanja vođen sa snažnom ulogom mađarske izvršne vlasti (stručnih državnih službenika i diplomata), pod političkim vođstvom Vlade Mađarske.

Mađarska Vlada je definisala glavne ciljeve i plan pripreme za pregovore, a 2000. godine, Zajedničkom izjavom parlamentarnih političkih partija, promoviše se proces pravne harmonizacije u parlamentu, kako bi Mađarska mogla ispuniti očekivana zaduženja u pristupnom procesu.

U okviru Parlamenta, formiran je Odbor za evropske integracije, koji je bio od izuzetnog značaja za proces pregovaranja sa EU. Neke od najvažnijih nadležnosti ovog Odbora odnose se na: istraživanje bilo koje teme vezane za EU, iniciranje donošenja zakona, davanje sopstvenih predloga i mišljenja. Takođe, Odbor je pratio proces pridruživanja i vladine aktivnosti na tom polju, razmatrao je poglavlja u toku screening-a i vršio saslušanja ministara koji su trebali biti imenovani, kao i lica koja su bila kandidati za ambasadore u zemljama članicama EU. Osim toga, Odbor je redovno razmatrao sredstva koja su predlogom budžeta bila namijenjena procesu integracija.

Formirani su i pododbori za integraciju, koji su se bavili pitanjima vezanim za EU, harmonizacijom zakonodavstva, i bili su uključeni u proces pregovora.

★ *Slovačka*

4. ULOGA PARLAMENTA

1. Da li je odnos vlade i parlamenta, u toku pregovaračkog procesa, bio regulisan posebnim zakonodavstvom?

U periodu pristupanja EU parlament je imao sledeće nadležnosti:

- političko-organizaciona funkcija: promovisanje ciljeva Republike Slovačke proisteklih iz Sporazuma o pridruživanju
- kontrolna funkcija: povezana sa Vladom
- generalno: poštovanje procedura pristupanja
- specifično: uloga u procesu približavanja slovačkog zakonodavstva pravnom poretku EU
- Informativna funkcija (unutar i izvan parlamenta)

2. Da li je parlament usvojio dokument kojim kojim je regulisao sopstvenu ulogu u procesu pevropskih integracija?

Da.

- 1993: Ratifikacija Sporazuma o pristupanju (Association Agreement ratification)
- 1996: dokument "Glavni zadaci Nacionalnog savjeta u procesu približavanja slovenačkog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice" (The main tasks of the National Council in the process of Approximation of Slovak Law to Community Law)
- 1999: dokument "Nacionalni savjet i njegova uloga u procesu integracije" (National Council and its role in a process of integration)
- 2001: „Euroamandman“ na Ustav Republičke Slovačke
- 2003: Referendum o pristupanju Slovačke Evropskoj uniji
- 2003: Ratifikacija Ugovora o pristupanju Republike Slovačke Evropskoj uniji

3. Da li je usvojen neki trilateralni sporazum koji se odnosi na proces evropskih integracija ili pristupne pregovore sa EU, a koji se tiče parlamenta, vlade i civilnog sektora?

Ne.

4. Da li je ustanovljena praksa da se predlozima zakona namijenjenim harmonizaciji daje prioritet i da se usvajaju po hitnom (skraćenom) postupku?

Nije bilo specifičnih prioriteta. Najvažniji korak bilo je uvođenje prenesenog zakonodavstva prema članu 7, stav 2 Ustava Republike Slovačke, Vladi je omogućeno da donosi propise namijenjene harmonizaciji umjesto zakona. Ovo je precizirano članom 120, tačka 2 Ustava Republike Slovačke, a modifikovano Zakonom o usaglašavanju propisa Vlade br. 19/2002 Coll. Uprkos tome što se Nacionalni savjet Republike Slovačke odrekao nekih prava, koristio je svoje kontrolne mehanizme. Slovačka Vlada je mogla tako da postupi samo na osnovu plana o harmonizaciji propisa za svaku godinu koji je Vlada primjenjivala u skladu sa svojim nadležnostima.

5. Kakvu ulogu je imao parlament u pristupnim pregovorima:

Nadzornu ulogu

6. Da li je parlament davao predloge/usvajao nacрте pregovaračkih pozicija?

Ne, ali je bio redovno informisan o vladinim pregovaračkim pozicijama preko Odbora za evropske integracije.

7. Ukoliko bi, u toku pregovora, došlo do promjene pregovaračke pozicije da li se tražio novi mandat od parlamenta?

Ne.

8. Da li je vlada dostavljala parlamentu periodične izvještaje o napretku pregovaračkog procesa?

Da – dva puta godišnje.

9. Da li je vlada dostavljala parlamentu sva dokumenta vezana za pregovarački proces koja je imala u posjedu?

Da.

10. Da li je vlada blagovremeno dostavljala parlamentu nacрте pregovaračkih pozicija ili je samo informisala parlament po završenim pregovorima?

Da, ali samo putem Odbora za evropske integracije

11. Da li je parlament vršio saslušanja vodećih predstavnika u procesu pregovora?

Da, ali samo putem Odbora za evropske integracije

12. Da li je nepridržavanje preporuka parlamenta, od strane vlade, može biti politički kažnjivo?

To nije bilo neophodno.

4.1. PARLAMENTARNI ODBOR

1. Da li je, u okviru parlamenta, formiran parlamentarni odbor koji se bavio pitanjima vezanim za proces pregovaranja sa EU?

Da - Odbor za evropske integracije, od 1994.

2. Da li su eksperti i predstavnici NVO sektora, akademske zajednice ili sindikata bili članovi tog odbora?

Ne, ali s obzirom na to da su sastanci Odbora bili javni, mogli su prisustvovati.

3. Da li je odbor dostavljao svoje predloge i mišljenja u pogledu pregovaračkih pozicija?

Da.

4. **Da li su odboru blagovremeno dostavljane pozicije - nacrti pozicija - u procesu pregovaranja sa EU?**

Da.

5. **Da li je odbor izrađivao sopstvene izvještaje o napretku pregovora?**

Ne, Odbor se bavio samo relevantnim Vladinim izvještajima.

6. **Da li je odbor :**

- a) Predstavljao civilnom sektoru pregovaračke pozicije u cjelini
 - b) Predstavljao civilnom sektoru osnovne ili djelimične informacije vezane za pregovaračke pozicije
- Češće ne nego da.

** Odgovore dao gđin. Lubomir Fajtak, JUDr, Direktor parlamentarnog Instituta Nacionalnog Savjeta (Director of Parliamentary Institute of the National Council)*

LITERATURA

★ *Tekstovi:*

- Brusis, Martin; Janis A., Emmanouilidis, *Negotiation EU Accession: Policy Approaches of Advanced Candidate Countries from Central and Eastern Europe*, elaborated in the context of a project on 'Issues and consequences of Eastern enlargement', jointly realized by the Bertelsmann Foundation and the Bertelsmann Group for Policy Research, Centre for Applied Policy Research, July 2000.
- Maršić, Tomislav, *Pridruživanje Hrvatske Evropskoj uniji, Izazovi sudjelovanja*, Institut za javne financije, Zagreb, 2006.
- Fink-Hafner, Danica; Lajh, Damjan, *Managing Europe from home, The Europeanisation of the Slovenian Core Executive*, University of Ljubljana, Occasional Paper 6.1 – 09.03
- Drechsler, Wolfgang; Kattel, Rainer; Kompus-van Der Hoaven, Merike; Kallas, Kadri; Saarnit, Leno, *Managing Europe from home, The Europeanisation of the Estonian Core Executive*, University of Tartu, Occasional Paper 2.1 – 09.03
- Agh, Attila; Rozsas, Aprad; *Managing Europe from home, The Europeanisation of the Hungarian Core Executive*, Budapest University of Economic Sciences and Public Administration, Occasional Paper 5.1 – 09.03
- Vida, Krisztina; Pyszna, Dorota, *The management of accession to the European Union in Poland and Hungary*, Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences, Working Papers, No. 128, October 2002.
- Podraza, Andrezej, *Central Europe in the process of European integration. A comparative study of strategies of the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia towards deepening and widening of the European Union*, Research Support Scheme, 2000.

- *Organisational structure for EU accession negotiations in Poland*, World Bank Institute Seminar Ankara, 28 March 2006.
- Ilisulu, Basak, *The analysis of Poland's accession process to the European Union*, thesis for the degree of Master of Science, April 2004.
- *Istraživački rad: Uloga parlamenta u pristupnim pregovorima sa Evropskom unijom*, Služba skupštine Crne Gore, decembar 2010.
- Nunberg, Barbara, *Ready for Europe: Public Administration Reform and European Union Accession in Central and Eastern Europe*, World Bank technical paper; no. 466.
- *Accession Negotiations: Poland on the road to the European Union*, Government Plenipotentiary for Poland's Accession Negotiations to the European Union, Chancellery of the Prime Minister, Republic of Poland, 2000.

★ **Dokumenti:**

- *Estonia's way into the European Union*, Estonian Ministry of Foreign Affairs, 2009.
- *Strategy for integration into the European Union*, Republic of Latvia, 2000.
- *European Commission: MONTENEGRO 2011 PROGRESS REPORT Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012*
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mn_rapport_2011_en.pdf

★ **Knjige:**

- Đurović, Gordana; Jaćimović, Danijela; Milović, Nikola, *Integracija u evropske strukture*, Pravni fakultet, Univerzitet Crne Gore, 2010.

★ **Web stranice:**

- http://www.cosac.eu/en/info/scrutiny/eac/For_more_info/
- <http://www.sbc.org.pl/Content/12172/pudlo.pdf>
- <http://www.ops.gov.si/ang/organizacija/index.html>
- <http://www.juridicainternational.eu/estonia-and-the-european-union-european-integration-in-estonia>
- http://www.cosac.eu/en/info/scrutiny/eac/For_more_info/
- <http://www.dz-rs.si/index.php?id=268&docid=DT032>
- <http://www.valitsus.ee>
- www.eu-pregovori.hr
- www.mvpei.hr
- www.vlada.hr
- www.eu.mvp.hr
- www.sabor.hr
- <http://www.uzuvrh.hr>
- <http://www.parlament.hu>
- <http://www.mfa.gov.lv/en/eu/history/4358/4393/>
- <http://www.mfa.gov.lv/en/eu/history/4394/>
- <http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-EU/razvoj-odnosa-crne-gore-i-eu-kljuni-datumi.html>
- <http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-EU/odnosi-crne-gore-i-eu.html>
- <http://www.suomeneurooppaliike.fi/euometri/slovakia.html>

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-583-03-3

COBISS.CG-ID 19174672

CENTAR ZA DEMOKRATSKU TRANZICIJU (CDT)

VII OMLADINSKE BB, 81000 PODGORICA, CRNA GORA

TEL: +382 20 207 070, 207 071

TEL/FAX: +382 20 207 072

E-MAIL: CDTMN@T-COM.ME

WWW.CDTMN.ORG